

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §:n muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakia. Lakiin lisättäisiin säännökset vammaisen henkilön palvelutarpeen selvittämisestä, palvelusuunnitelman laatimisesta ja palveluja koskevan asian viivytyksettömästä käsittelystä. Palvelutarpeen selvittäminen olisi aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä palvelun saamista koskevan yhteydenoton jälkeen. Palvelusuunnitelma olisi laadittava ilman aiheetonta viivytystä. Palveluja ja tukitoimia koskevat päätökset olisi tehtävä viimeistään kolmen kuukauden kuluessa niitä koskevan hakemuksen tekemisestä.

Laki säädettäisiin ensisijaiseksi suhteessa kehitysvammaisten erityishuollosta annettuun lakiin.

Lakiin lisättäisiin säännökset vaikeavammaisille henkilöille järjestettävästä henkilökohtaisesta avusta, joka olisi kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluva palvelu. Henkilökohtaiseen apuun kuuluisi vaikeavammaisen henkilön välttämätön avustaminen päivittäisissä toimissa, työssä ja opiskelussa, harrastuksissa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä niin kotona kuin kodin ulkopuolellakin. Päivittäisiä toimia sekä työtä ja opiskelua varten apua olisi järjestettävä avustettavan välttämätöntä tarvetta vastaava määrä ja muihin tarkoituksiin vähintään 30 tuntia kuukaudessa.

Henkilökohtaista apua voitaisiin järjestää ensinnäkin siten, että kunta korvaa vaikeavammaiselle henkilölle avustajan palkkaamisesta aiheutuvat kustannukset samaan tapaan kuin nykyisessä henkilökohtainen avustaja-järjestelmässä, jossa avustaja on työsuhteessa avustettavaan. Nykyisestä järjestelmästä poiketen vaikeavammaisen henkilön omainen tai läheinen ei pääsääntöisesti voisi toimia avustajana. Toinen avun järjestämistapa olisi, että kunta antaa vaikeavammaiselle henkilölle palvelusetelin avustajapalvelun hankkimista varten. Kolmas tapa olisi, että kunta järjestää palvelun ostopalveluna, oman palvelutuotantonsa turvin tai sopimusperusteisessa yhteistyössä yhden tai useamman kunnan kanssa.

Esityksessä ehdotetaan lisäksi muutettavaksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettua lakia siten, että henkilökohtainen apu säädetään maksuttomaksi sosiaalipalveluksi.

Esitys liittyy valtion vuoden 2009 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä syyskuuta 2009. Muihin tarkoituksiin kuin päivittäisiin toimiin, työhön ja opiskeluun annettavan henkilökohtaisen avun vähimmäismäärä olisi kuitenkin aluksi 10 tuntia kuukaudessa ja vasta vuoden 2011 alusta 30 tuntia.

SISÄLLYSLUETTELO

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
SISÄLLYSLUETTELO	2
YLEISPERUSTELUT	4
1. Johdanto.....	4
2. Nykytila.....	6
2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö.....	6
2.1.1. Sosiaaliset perusoikeudet.....	6
2.1.2. Sosiaalihuoltolaki	6
2.1.3. Vammaispalvelulaki.....	6
2.1.4. Kehitysvammalaki	8
2.1.5. Laki omaishoidon tuesta.....	9
2.1.6. Hengityshalvauspotilaita koskeva erillissääntely	9
2.1.7. Opetusta koskeva lainsäädäntö.....	9
2.2. Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö.....	10
2.2.1. Yhdistyneet kansakunnat	10
2.2.2. Euroopan neuvosto	10
2.2.3. Euroopan unioni.....	11
2.2.4. Pohjoismaat	11
Ruotsi	11
Tanska.....	11
Norja.....	12
2.3. Nykytilan arviointi	12
2.3.1. Henkilökohtaisen avun kehittämistarpeet	12
2.3.2. Palvelusuunnitelmaa koskevan sääntelyn kehittämistarpeet.....	14
2.3.3. Vammaispalvelulain ja kehitysvammalain keskinäiseen suhteeseen liittyvät muutostarpeet	14
3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	15
3.1. Tavoitteet	15
3.2. Keskeiset ehdotukset.....	15
3.2.1. Henkilökohtainen apu.....	15
Kehittämisvaihtoehdot.....	15
Henkilökohtaisen avun sisältö ja palvelun järjestäminen	16
Henkilökohtaisen avun kehittäminen vaiheittain	17
3.2.2. Palvelutarpeen selvittäminen, palvelusuunnitelman laatiminen sekä asian viivytyksetön käsittely	18
3.2.3. Vammaispalvelulaki ensisijaiseksi suhteessa kehitysvammalakiin	18
4. Esityksen vaikutukset	19
4.1. Taloudelliset vaikutukset.....	19
4.2. Vaikutukset viranomaisten toimintaan.....	21
4.3. Muut yhteiskunnalliset vaikutukset	22
4.3.1. Vaikutukset asiakkaiden asemaan.....	22
4.3.2. Vaikutukset työllisyyteen ja työelämään	23

5.	Uudistuksen toimeenpanon seuranta	23
6.	Asian valmistelu	23
6.1.	Valmisteluaineisto	23
6.2.	Sidosryhmien kuuleminen ja lausuntojen huomioon ottaminen	24
7.	Riippuvuus muista esityksistä	24
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT		25
1.	Lakiehdotusten perustelut	25
1.1.	Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista	25
1.2.	Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista	34
2.	Tarkemmat säännökset ja määräykset	35
3.	Voimaantulo	35
4.	Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys	35
LAKIEHDOTUKSET		37
	Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain muuttamisesta	37
	Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §:n muuttamisesta	40
LIITE		41
RINNAKKAISTEKSTIT		41
	Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain muuttamisesta	41
	Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §:n muuttamisesta	46

YLEISPERUSTELUT

1. Johdanto

Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelmaan on kirjattu seuraavat vammaispolitiikan kehittämiseen liittyvät tavoitteet:

- kansalaisten yhdenvertaisuus turvataan vahvistamalla palvelujen käyttäjien oikeuksia,
- toteutetaan sosiaalitarpeita ottamalla asteittain käyttöön palvelutarpeen arvioinnin määrääjat keskeisissä sosiaalipalveluissa, jatketaan vammaispalvelulain ja erityishuoltolain yhdistämistä,
- kehitetään vammaisten henkilökohtaista avustajajärjestelmää vaiheittain ja
- tuetaan vammaisten henkilöiden aktiivista osallistumista yhteiskuntaan ja työelämään.

Jo pääministeri Matti Vanhasen I hallituksen ohjelmaan sisältyi kirjaus vaikeavammaisten ihmisten henkilökohtaisen avustajajärjestelmän ja tulkkipalvelujen kehittämisestä sekä kehitysvamma- ja vammaispalvelujen yhteensovittamisesta. Vammaislainsäädännön yhteensovittamista koskeva valmistelu käynnistyi viime hallituskaudella, mutta taloudellisten voimavarojen niukkuuden vuoksi kokonaisuudistusta jouduttiin siirtämään. Sen sijaan vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettuun lakiin (380/1987, jäljempänä vammaispalvelulaki) tehtiin pienehköjä muutoksia vuoden 2007 alusta voimaan tulleella lailla (1267/2006). Vaikeavammaisten henkilöiden tulkkipalveluja parannettiin ja lakiin lisättiin uutena kunnan erityisen järjestämisvastuun alaisena palveluna vaikeavammaisille henkilöille järjestettävää päivätoimintaa. Lakiuudistuksen eduskuntakäsittelyn yhteydessä nousi voimakkaasti esiin henkilökohtaisen avustajajärjestelmän kehittämistarve. Hallituksen esityksen johdosta antamassaan vastauksessa (EV 140/2006 vp) eduskunta edellyttikin henkilökohtaisen avustajapalvelun kehittämistä ja sen rahoituksen uudistamista.

Tällä esityksellä toteutetaan vammaislainsäädännön kokonaisuudistuksen toinen vaihe. Kysymyksessä on vammaispalvelulain osittaisuudistus, jonka ensisijaisena tarkoituksena

on vahvistaa vaikeavammaisten henkilöiden mahdollisuutta saada henkilökohtaista apua.

Vammaispalvelulain ja kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977), jäljempänä kehitysvammalaki) yhdistämistä jatketaan uudistuksen seuraavassa vaiheessa. Hallinnollisten ratkaisujen osalta asiassa on mahdollista päästää eteenpäin sen jälkeen, kun kunta- ja palvelurakennemuutoksen yhteydessä on varmistunut, millaiseksi palvelujen järjestämistä ja rahoitusta koskeva lainsäädäntö muodostuu. Siihen asti kehitysvammalain on tarpeen säilyttää erityishuollon hallintoa koskevat säännökset. Kunta- ja palvelurakennemuutokseen liittyy myös vammaispalvelulain mukaisten tulkkipalvelujen siirto valtion vastuulle, joka toteutuu vuonna 2010.

Askel vammaislakien yhdistämisen suuntaan tehdään kuitenkin jo tässä yhteydessä, sillä esityksen mukaan vammaispalvelulaki tulisi aikaisempaa selkeämmin ensisijaiseksi kehitysvammalakiin nähden. Muutos on lähinnä periaatteellinen eikä sillä ole kovin suurta käytännön merkitystä asiakkaiden eikä palvelujen järjestämisestä vastaavien tahojen kannalta. Siltä osin kuin kehitysvammaisen henkilö on tarvinnut sellaisia vammaispalveluja, joita vastaavia palveluja ei sisälly kehitysvammaisten erityishuoltoon, hänellä on jo voimassa olevan lainsäädännön perusteella ollut mahdollisuus tai eräissä tapauksissa jopa oikeus saada palveluja vammaispalvelulain nojalla.

Tämän esityksen keskeisin uudistus on henkilökohtaisen avun saattaminen osaksi kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvia vammaispalveluja. Ehdotuksen mukaan vaikeavammaiset henkilöt saisivat siten tietyin rajauksin subjektiivisen oikeuden henkilökohtaiseen apuun, jonka toteuttamistavat olisivat nykyistä henkilökohtainen avustaja -järjestelmää monipuolisemmat. Avustaja voisi nykyiseen tapaan olla työsuhteessa avustettavaan, mutta vaihtoehtoisesti palveluja voitaisiin hankkia myös palvelusetelin turvin. Lisäksi kunta voisi järjestää henkilökohtaista apua samalla tavoin

kuin muitakin sosiaalipalveluja.

Ehdotus merkitsee poikkeamista viime vuosina omaksutusta pidättyväisestä suhtautumisesta subjektiivisten oikeuksien ja kuntien lakisääteisten tehtävien lisäämiseen. Hallitus pitää poikkeamista perusteltuna sen vuoksi, että kyse on vaikeavammaisten ihmisten ihmisarvoisen elämän kannalta ratkaisevan tärkeästä palvelusta. Tämä on otettu huomioon myös niin kutsutussa TEHY-sopimuksessa, jonka mukaan hallitus pidättyy asettamasta kunnille sellaisia velvoitteita, jotka edellyttävät lisähenkilöstön palkkaamista kuntiin. Sopimuksen mukaan tämä ei kuitenkaan koske vammaisten henkilökohtaisen avun järjestelmää.

Henkilökohtainen apu on vammaisten henkilöiden tärkeimpänä ja kiireellisimpänä pitämä kehittämiskohde ja toteuttaa parhaiten heidän yhdenvertaisuuttaan, itsemääräämisoikeuttaan ja osallisuuttaan. Uudistus on ajankohtainen juuri nyt, kun Suomi valmistautuu ratifioimaan keväällä 2008 voimaan tulleen YK:n vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksia koskevan yleissopimuksen.

Käytettävissä olevien taloudellisten voimavarojen niukkuuden vuoksi uudistus joudutaan kuitenkin tässä vaiheessa toteuttamaan huomattavasti rajatumpana kuin mitä vammaisjärjestöt ovat tavoitelleet ja mihin aikaisemman valmistelun yhteydessä on pyritty. Sen vuoksi aikaisemmin eri yhteyksissä esitetyt arviot henkilökohtaisen avun kustannuksista ovat merkittävästi suuremmat kuin mitä arvioidaan aiheutuvan tämän esityksen mukaisesta uudistuksesta. Tässä yhteydessä on otettava huomioon, että vaikka esitys tulee jo pitkään meneillään ollutta laitospalveluista avopalveluihin suuntautuvaa palvelurakennemuutosta, kyseinen muutos tapahtuu tästä esityksestä riippumatta eikä siitä aiheutuvia kustannuksia tule lukea tästä esityksestä johtuviksi. Tämä esityksen aiheuttamien kustannusten todellista määrää on vaikea ennakoida täysin luotettavasti, sillä siihen vaikuttaa olennaisesti se, millä tavoin lakia käytännössä sovelletaan. Lain säännökset jättävät väistämättä sijaa tulkinnalle. Lain yhdenmukaista soveltamiskäytäntöä tukemaan on tarkoitus valmistella suositukset yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön sekä muun muassa lain toimeenpanosta vastaavien

tahojen kesken.

Henkilökohtaiseen apuun kuuluu vaikeavammaisen henkilön välttämätön avustaminen päivittäisissä toimissa, työssä, opiskelussa, harrastuksissa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä. Palvelu on tarkoitettu diagnoosiin ja ikään katsomatta sellaisille vaikeavammaisille henkilöille, jotka vammansa tai sairautensa vuoksi tarvitsevat välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua näistä toimista selviytyäkseen. Jos avun tarve perustuu pääasiassa normaaliin ikääntymiseen liittyviin sairauksiin ja toimintarajoitteisiin, siihen olisi kuitenkin vastattava muilla sosiaali- ja terveystaloudellilla.

Koska henkilökohtainen apu on tarkoitettu mahdollistamaan vaikeavammaisen henkilön itsenäistä elämää, sen luonteeseen kuuluu, että avustettava kykenee itse määrittelemään tarvitsemansa avun sisällön ja toteuttamistavan. Se ei sovellu tilanteisiin, joissa tarvitaan pääasiassa hoivan, hoidon ja valvonnan tyyppistä apua. Tähän liittyen esityksessä on haluttu painottaa omaishoidon ja henkilökohtaisen avun erilaista luonnetta. Ehdotuksen mukaan avustettavan omainen tai läheinen ei voisi toimia häneen työsuhteessa olevana henkilökohtaisena avustajana, ellei sitä olisi erityisen painavasta syystä pidettävä avustettavan edun mukaisena.

Esitys sisältää lisäksi säännökset, jotka merkitsevät sosiaalitalouden laajentamista hallitusohjelman mukaisesti. Sosiaalihuollon asiakkaiden oikeutta palvelun tarpeen arviointiin ja viivytyksettömään käsittelyyn on viime vuosina vahvistettu vaiheittain. Vuonna 2006 vanhukset ja ylintä vammaistukea saavat henkilöt saivat oikeuden päästä sosiaalipalvelujen tarpeen arviointiin määräajassa. Vuoden 2008 alusta toimeentulotukiasiakkaiden on tullut saada päätös hakemukseensa määräajassa. Kiireellisen lastensuojelun tarpeen arvioinnista säädetään puolestaan uudessa lastensuojelulaissa (417/2007). Tässä esityksessä vammaisten ja pitkäaikaissairaiden henkilöiden oikeuksien toteutumista vahvistettaisiin säätämällä vammaispalvelujen ja tukitoimien tarpeen viivytyksettömästä selvittämisestä, palvelusuunnitelman viivytyksettömästä laatimisesta sekä määräajasta päätöksenteossa.

2. Nykytila

2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö

2.1.1. Sosiaaliset perusoikeudet

Perustuslain 19 §:n 1 momentissa on turvattu oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Tämä on suoraan perustuslaissa säädetty subjektiivinen oikeus yksilölle kaikissa elämäntilanteissa kuuluvasta vähimmäisturvasta (PeVM 25/1994 vp). Välttämättömällä toimeentulolla ja huolenpidolla tarkoitetaan sellaista tulotasoa ja palveluja, joilla turvataan ihmisarvoisen elämän edellytykset. Perusoikeusuudistukseen johtaneen hallituksen (HE 309/1993 vp) esityksen mukaan ihmisarvoisen elämän perusedellytyksiä turvaavat erityisesti oikeus kiireelliseen sairaanhoitoon sekä eräät lasten, vanhusten, vammaisten ja kehitysvammaisten huoltoon kuuluvat tukitoimet.

Perustuslain 19 §:n 3 momentti velvoittaa julkista valtaa turvaamaan jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvet sekä edistämään väestön terveyttä. Palvelujen riittävyyden määrittelyssä hallituksen esitys asetti lähtökohdaksi tason, joka luo jokaiselle ihmiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä.

Perustuslain 22 § velvoittaa julkista valtaa turvaamaan perusoikeuksien käytännön toteutumisen. Julkisella vallalla tarkoitetaan sekä valtiota että kuntia. Perusoikeuksien toteuttaminen edellyttää julkisen vallan aktiivisia toimenpiteitä, tosiasiallisten edellytysten luomista perusoikeuksien toteuttamiseksi. Keskeisiin keinoihin kuuluvat perusoikeuksien käyttöä turvaavan ja täsmentävän lainsäädännön säätäminen sekä taloudellisten voimavarojen kohdentaminen.

Muut perusoikeussäännökset määräävät osaltaan tapaa, jolla sosiaali- ja terveystalvelujen turvaamisvelvollisuus on täytettävä. Näitä ovat yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltö (6 §), oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen (7 §), yksityiselämän suoja (10 §) samoin kuin uskonnon ja omantunnon vapaus (11 §).

Perusoikeusuudistuksen yhteydessä korostettiin sitä, että julkisen vallan velvollisuutena on edistää tosiasiallista tasa-arvoa yhteis-

kunnassa. Yhdenvertaisuussäännös toteuttaa siten myös perustuslain 1 §:n yleistä arvölähtökohtaa oikeudenmukaisuuden edistämisestä yhteiskunnassa. Sosiaalipalveluja on annettava siten, ettei ihmisiä ilman hyväksyttävää perustetta aseteta eri asemaan muun muassa iän, terveydentilan tai sukupuolen mukaan. Erityisesti tärkeänä pidetään alueellisen tasa-arvon toteutumista perusoikeuksien toteutumisessa.

2.1.2. Sosiaalihuoltolaki

Vammaisten henkilöiden tarvitsemat sosiaalipalvelut järjestetään ensisijaisesti osana yleistä palvelujärjestelmää sosiaalihuoltolain (710/1982) mukaisesti. Sosiaalihuoltolain 17 §:n 1 momentin mukaan kunnan on huolehdittava muun muassa sosiaalityön, kotipalvelujen, asumispalvelujen, laitoshuollon, perhehoidon sekä vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevan toiminnan ja vammaisten henkilöiden työtoiminnan järjestämisestä. Lisäksi kunnan on 17 §:n 2 momentin perusteella huolehdittava muun muassa kehitysvammaisten erityishuollon, vammaisuuden perusteella järjestettävien palvelujen ja tukitoimien sekä omaishoidon tuen järjestämisestä sen mukaan kuin niistä erikseen säädetään.

2.1.3. Vammaispalvelulaki

Jos vammaisen henkilö ei saa riittäviä ja hänelle sopivia palveluja tai etuuksia sosiaalihuoltolain tai muun lain nojalla, hänen tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet järjestetään vammaispalvelulain ja sitä täydentävän vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun asetuksen (759/1987, jäljempänä vammaispalveluasetus) mukaisesti. Vammaispalvelulain tarkoituksena on edistää vammaisten henkilöiden tasa-arvoa ja mahdollisuuksia yhdenvertaiseen elämään muiden kansalaisten kanssa. Vammaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista (2 §).

Ainoastaan vaikeavammaisella henkilöllä on oikeus kuljetuspalveluihin ja niihin liittyviin saattajapalveluihin, tulkkipalveluihin,

päivätoimintaan sekä palveluasumiseen. Samoin vain vaikeavammaisella henkilöllä on oikeus saada taloudellisena tukitoimena korvaus kohtuullisista kustannuksista, jotka hänelle aiheutuvat asunnon muutostöistä ja asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankinnasta. Vaikeavammaisuus on määritelty laissa tai asetuksessa erikseen suhteessa kuhunkin palveluun ja tukitoimeen. Kunnan on järjestettävä edellä mainitut palvelut ja tukitoimet niihin oikeutetuille riippumatta tarkoitukseen varaamiensa määrärahojen riittävyydestä. Tavoitteena on turvata vaikeavammaisten henkilöiden mahdollisuuksia yhdenvertaiseen elämään ja tasavertaiseen asemaan riippumatta asuinkunnan taloudellisesta tilanteesta. Vaikeavammaisten henkilöiden oikeus edellä tarkoitettuihin palveluihin ja tukitoimiin korostuu myös muutoksenhakujärjestelmässä, sillä niitä koskevista päätöksistä saa valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen ilman valituslupaa.

Muutkin kuin vaikeavammaiset henkilöt voivat saada niitä vammaispalvelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia, jotka kuuluvat kunnan yleisen järjestämisvelvollisuuden piiriin ja joita kunta järjestää tarkoitukseen varaamiensa määrärahojen rajoissa. Määrärahasidonnaisia palveluja ovat kuntoutusohjaus ja sopeutumisvalmennus. Määrärahasidonnaisina taloudellisina tukitoimina kunta voi korvata vammaiselle henkilölle kustannukset, jotka hänelle aiheutuvat henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta sekä päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavien välineiden, koneiden ja laitteiden hankinnasta. Myös ylimääräiset vaatekustannukset ja ylimääräiset erityisravinnon hankkimisesta aiheutuvat kustannukset voidaan korvata.

Henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvien kustannusten korvaamisesta säädetään tarkemmin vammaispalveluasetuksen 16 §:ssä. Sen mukaan kustannukset voidaan korvata sellaiselle vammaiselle henkilölle, joka tarvitsee runsaasti toisen henkilön apua kotona jokapäiväiseen elämään liittyvissä asioissa tai kodin ulkopuolella asioiden hoitamisessa, opiskelussa, harrastuksissa, työssä ja yleensä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Korvattaviksi kustannuksiksi luetaan myös työnantajan maksettavaksi kuuluvat lakisääteiset maksut ja korvaukset sekä muut

kohtuulliset avustajasta aiheutuvat välttämättömät kulut. Vammaista henkilöä on tarvittaessa ohjattava ja autettava avustajan palkkaukseen liittyvissä asioissa.

Oikeuskäytännössä on katsottu, että henkilökohtaisen avustajan palkkaamisen liittyessä vaikeavammaisen henkilön palveluasumisen järjestämiseen, kysymys on kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvasta palvelusta. Muutoksenhaku ei siten ole valitusluvanvarainen (KHO 18.12.2003 T 3279) eikä tällaisessa tapauksessa määrärahoihin perustuvaa rajausta voida käyttää perusteena palvelujen ja tukitoimien määrälle (KHO 12.9.2001 T 2163).

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §:n (734/1992, myöhemmin asiakasmaksulaki) mukaan maksuttomia vammaispalvelulaisissa tarkoitettuja sosiaalipalveluja ovat kuntoutusohjaus, sopeutumisvalmennus, tulkkipalvelut, päivätoiminta, palveluasumiseen liittyvät erityispalvelut eräin poikkeuksin sekä vammaispalvelujen ja tukitoimien tarpeen selvittämiseksi tehtävät tutkimukset. Kuljetuspalveluista voidaan periä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettu asetuksen (912/1992, myöhemmin asiakasmaksuasetus) 6 §:n mukaan enintään paikkakunnalla käytettävissä olevan julkisen liikenteen maksua vastaava maksu tai muu siihen verrattavissa oleva kohtuullinen maksu. Muista vammaispalveluista kunta voi periä asiakasmaksulain 2 §:n mukaan enintään palvelun tuottamisesta aiheutuvien kustannusten suuruisen maksun.

Kuljetuspalvelut ovat muodostuneet asiakasmäärältään ylivoimaisesti laajimmaksi ja myös kokonaiskustannuksiltaan kalleimmaksi vammaispalvelulain mukaan järjestettäväksi palveluksi. Vuonna 2006 vaikeavammaisten kuljetuspalveluja sai kaikkiaan 84 064 henkeä. Kuljetuspalvelujen kustannukset muodostavat lähes puolet vammaispalvelujen kokonaiskustannuksista, jotka olivat yhteensä lähes 243 miljoonaa euroa vuonna 2006.

Asiakasmäärien vuotuinen kasvu on ollut voimakkainta palveluasumisen ja henkilökohtaisen avustajatoiminnan kohdalla. Niiden asiakasmäärät ovat kasvaneet keskimäärin yhdeksän prosenttia vuodessa.

Vaikeavammaisille henkilöille tarkoitettu-

jen, kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden alaisten palvelujen piiriin kuuluvia palvelujen ja tukitoimien sekä henkilökohtainen

avustaja -järjestelmän asiakasmäärät ja kustannustaso ilmenevät seuraavasta taulukosta.

Palvelu tai tukitoimi	Asiakkaita 2006	Asiakasmäärän vuotuinen kasvu %	Kokonaiskustannukset vuodessa, milj. (arvio)	Osuus vammaispalvelujen kokonaiskustannuksista, % (arvio)
Kuljetuspalvelut	84 064	5	116,5	48
Tulkkipalvelut	3 791	3	9,7	4
Palveluasuminen	3 088	9	55,9	23
Asunnon muutostyöt sekä välineet ja laitteet	8 072	3	12,1	5
Henkilökohtainen avustaja	4 458	9	43,7	18

2.1.4. Kehitysvammalaki

Kehitysvammalain mukainen erityishuolto kuuluu ainoastaan lain 2 §:ssä rajatulle asiakasryhmälle eli henkilöille, joiden kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi. Erityishuollon tarkoituksena on edistää henkilön suoriutumista päivittäisistä toiminnoista, hänen ominaiteista toimeentuloaan ja sopeutumistaan yhteiskuntaan sekä turvata hänen tarvitsemansa hoito ja muu huolenpito.

Erityishuollon palvelut on lueteltu kehitysvammalain 2 §:ssä. Niitä ovat muun ohessa työtoiminnan ja asumisen järjestäminen sekä muu vastaava yhteiskunnallista sopeutumista edistävä toiminta, henkilökohtaisten apuneuvojen ja apuvälineiden järjestäminen sekä yksilöllinen hoito ja muu huolenpito. Erityishuoltoon kuuluvista kuljetuksista säädetään lain 39 §:ssä.

Jokaiselle erityishuollon tarpeessa olevalle henkilölle tulee hyväksyä erityishuolto-ohjelma, joka on muutoksenhakukelpoinen hallintopäätös. Velvoitetta erityishuolto-ohjelman laatimiseen on oikeuskirjallisuudessa tulkittu siten, että kehitysvammaisella henkilöllä on subjektiivinen oikeus saada erityishuoltoa, mutta ei ole subjektiivista oikeutta saada tiettyä palvelua.

Kehitysvammalain mukaisia palveluja järjestetään vain, jollei henkilö voi saada tarvit-

semiaan palveluja muun lain nojalla. Tästä lain 1 §:ään sisältyvästä toissijaismääräyksestä huolimatta kehitysvammalaki on oikeuskäytännössä yleensä pidetty ensisijaisena vammaispalvelulakiin nähden. Kehitysvammaisilla henkilöillä on kuitenkin mahdollisuus saada vammaispalvelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia, jos kehitysvammalain mukaiset palvelut ja tukitoimet eivät ole riittäviä tai jos niiden saaminen viivästyy.

Kehitysvammalaisissa säädetään myös erityishuollon hallintorakenteista. Erityishuollon järjestämisvelvollisuus kuuluu lain 6 §:ssä tarkoitetuille erityishuoltopiirien kuntayhtymille, mutta myös yksittäiset kunnat voivat järjestää erityishuoltoa. Nykyisin maa on jaettu 16 erityishuoltopiiriin, joiden alueet valtioneuvosto on määrännyt. Erityishuoltopiirin kuntayhtymässä on erityishuollon johtoryhmä, joka päättää erityishuollon antamisesta ja lopettamisesta. Kunnan järjestäessä erityishuoltoa erityishuoltoviranomaisena toimii sosiaalihuollosta vastaava toimielin. Kunta- ja palvelurakennemuutoksen yhteydessä kehitysvammalain mukaiset erityishuoltopiirit on tarkoitus purkaa, mikä edellyttää muutoksia kehitysvammalakiin ja sosiaalihuoltolakiin.

Asiakasmaksulain 4 §:n mukaan kehitysvammaisten erityishuolto ja siihen liittyvä kuljetus ovat maksuttomia. Kehitysvammaisten ylläpidosta voidaan kuitenkin periä maksu lukuun ottamatta alle 16-vuotiaalle annet-

tavaa osittaista ylläpitoa. Täydestä ylläpidosta voidaan periä hoitomuodosta riippuen joko lyhytaikaisen tai pitkäaikaisen laitoshoidon maksu asiakasmaksuasetuksen 21 §:n mukaan.

Kehitysvammaisten erityishuollon palveluja käyttää noin 27 000 henkilöä. Erityishuollon kustannukset ovat noin 500 miljoonaa euroa vuodessa eli kaksinkertaiset verrattuna vammaispalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista aiheutuviin kustannuksiin.

2.1.5. *Laki omaishoidon tuesta*

Omaishoidolla tarkoitetaan vanhuksen, vammaisen tai sairaan henkilön hoidon ja huolenpidon järjestämistä kotiooloissa omaisen tai muun hoidettavalle läheisen henkilön avulla. Omaishoidon tuki on sosiaalipalvelu, jota kunta järjestää omaishoidon tuesta annetun lain (937/2005) mukaan ja talousarvioonsa varattujen määrärahojen rajoissa. Omaishoidon tuki on kokonaisuus, joka muodostuu hoidettavalle annettavasta hoidosta ja muista palveluista sekä hoitajalle annettavasta hoitopalkkiosta, vapaasta ja omaishoitoa tukevista palveluista.

Tuen tarve ja tukimuodot kartoitetaan hoito- ja palvelusuunnitelman laatimisen yhteydessä. Suunnitelmassa määritellään omaishoitajan antaman hoidon määrä ja sisältö, hoidettavan muiden palvelujen tarve, hoitotehtävää tukevat palvelut sekä hoidon järjestäminen hoitajan vapaiden ja tilapäisen poissaolon aikana.

Omaishoidon tuesta laaditaan hoitajan ja kunnan välillä sopimus, joka sisältää tiedot muun muassa hoitopalkkion määrästä ja hoitajan oikeudesta lakisääteiseen vapaaseen. Hoitopalkkio määräytyy hoidon sitovuuden ja vaativuuden perusteella. Vuonna 2008 sen vähimmäismäärä on 317,22 euroa kuukaudessa.

Omaishoitajat eivät ole työsopimuslain tarkoittamassa työsuhteessa sopimuksen tehneeseen kuntaan, hoidettavaan tai hoidettavan huoltajaan. Omaishoitajien eläketurvasta säädetään kunnallisissa eläkelaisissa. Kunnan on järjestettävä omaishoitajille tapaturmavakuutus omaishoitotyössä sattuvan tapaturman varalta.

Omaishoidon tuella hoidettavia henkilöitä

on noin 31 000. Heistä suurin osa eli noin 66 prosenttia on eläkeikäisiä. Työikäisten osuus on 21 prosenttia ja alaikäisten lasten osuus 13 prosenttia.

2.1.6. *Hengityshalvauspotilaita koskeva erillissääntely*

Hengityshalvauskäsite ja sen taustalla oleva lainsäädäntö ovat lähtöisin 1950-luvun polioaikakaudelta, jolloin haluttiin turvata poliopotilaiden hyvä hoito. Nykyisin hengityshalvauspotilaiden hoitoa koskeva erillissääntely sisältyy asiakasmaksulakiin ja -asetukseen. Perussäännös on maksuttomia terveyspalveluja koskevassa asiakasmaksulain 5 §:ssä, jonka 3 kohdan mukaan hengityshalvauspotilaalle annettava hoito ja ylläpito sekä hoitoon liittyvät kuljetukset ovat maksuttomia.

Asiakasmaksuasetuksen 22 §:n mukaan hengityshalvauspotilaan hoito tulee järjestää sairaalassa tai sairaalan kirjoista poistamatta kotihoidossa. Potilaan hoitoa varten muodostetaan yleensä hoitotiimi, jossa useimmiten on 4–5 hoitohenkilökuntaan kuuluvaa ja työ- tai virkasuhteessa terveydenhuollon yksikköön kuuluvaa henkilöä, jotka vastaavat potilaan hoitamisesta, valvomisesta ja muusta avustamisesta ympärivuorokautisesti.

Hengityshalvauspäätöksen saaneita potilaita oli vuonna 2004 yhteensä 135. Heidän hoitokustannuksensa olivat 27 miljoonaa euroa vuodessa.

2.1.7. *Opetusta koskeva lainsäädäntö*

Perusopetuslain (477/2003) 31 §:n mukaan vammaisella ja muulla erityistä tukea tarvitsevalla oppilaalla on oikeus saada maksutta muun muassa opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustajapalvelut. Päätöksen avustajapalvelun myöntämisestä tekee opetuksen järjestäjä oppilaan tarpeen edellyttämällä tavalla. Avustajapalvelu voidaan järjestää esimerkiksi henkilökohtaisen tai useamman oppilaan yhteisen avustajan palveluna.

Esi- ja perusopetuksen oppilaan oikeudesta maksuttomaan kuljetukseen määräytyy perusopetuslain 32 §:n nojalla. Vaikeasti vammaisen oppilaan koulumatkaetus koskee

myös vammaisen saattajana toimivaa henkilöä. Koulumatkaetuuden myöntämisestä päättää opetuksen järjestäjä.

Lukiolain (629/1998) 29 §:n mukaan vammaisella tai muusta syystä erityistä tukea tarvitsevalla opiskelijalla on oikeus muun muassa opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin siten kuin siitä erikseen säädetään. Lain 29 a §:n mukaan koulutuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että tuen tarpeessa olevalle opiskelijalle annetaan tieto hänen käytettävissään olevista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista ja hänet ohjataan hakeutumaan näihin palveluihin. Pykälässä tarkoitetuista palveluista ja tukitoimista säädetään muun muassa vammaispalvelulaisissa. Hallituksen esityksessä opetusta koskevasi lainsäädännöksi (HE 86/21997 vp) todetaan, että säännöksessä korostetaan koulutuksen järjestäjän kokonaisvastuuta vammaisen ja muun erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan opiskelun järjestämisestä.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/1998) 29 §:n mukaan opiskelijalla on oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta ja opinto-ohjausta. Erityisopetusta saavalla opiskelijalla on oikeus opiskelun edellyttämiin palveluihin, muihin oppilashuoltopalveluihin sekä erityisiin apuvälineisiin. Lain 38 §:n mukaan vammaisille opiskelijoille järjestettävistä muista palveluista ja tukitoimista säädetään erikseen. Hallituksen esityksessä opetusta koskevasi lainsäädännöksi viitataan vammaisten opiskelijoiden henkilökohtaisten palveluiden ja tukitoimien osalta vammaispalvelulakiin.

2.2. Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö

Kansainvälisessä vammaispolitiikassa vammaiskysymyksestä on tullut ihmisoikeuskysymys. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaiset oikeudet ja mahdollisuudet oikeuksiansa toteuttamiseen ovat kansainvälisten sopimusten keskeisiä tavoitteita. Keinoja yhdenvertaisuuden saavuttamiselle ovat vammaisnäkökulman valtavirtaistaminen, esteettömyys, syrjinnän kieltäminen, kohtuullinen mukauttaminen sekä tarvittavat tukitoimet ja apuvälineet.

Kansainvälisen toiminnan vaikutus kana-voituu Suomeen päätöslauselmien, suositusten ja erilaisten yhteistyöprosessien kautta. Suomalaisen vammaispolitiikan ja lainsäädännön kannalta keskeisiä kansainvälisiä toimijoita ovat Yhdistyneet kansakunnat, Euroopan neuvosto, Euroopan unioni ja muut Pohjoismaat.

2.2.1. Yhdistyneet kansakunnat

Yhdistyneet kansakunnat (YK) hyväksyi vuoden 2006 lopussa vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksia koskevan yleissopimuksen. Sopimus tuli kansainvälisesti voimaan keväällä 2008. Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus kattaa sekä kansalais- ja poliittiset oikeudet että taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet. Sopimus rakentuu laaja-alaisen syrjinnän kiellon ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteille ja sen tavoitteena on valtavirtaistaa vammaisia henkilöitä koskevat kysymykset kaikilla elämänalueilla. Sopimus vahvistaa taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien merkitystä ja asemaa sekä laajentaa ihmisoikeusajattelua alueille, joita Suomessa on perinteisesti pidetty sosiaalipoliittisina ja harkinnanvaraisina oikeuksina. Myös Euroopan neuvosto, Euroopan unioni ja Pohjoismaiden ministerineuvosto ovat tukemassa tätä kehitystä.

2.2.2. Euroopan neuvosto

Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma vuosille 2006—2015 on lähtökohdiltaan yhtenevä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen kanssa. Ohjelma ilmentää Euroopan neuvoston jäsenmaiden poliittista tahtoa vammaispolitiikassa ja sen kehittämisessä. Sen keskeisiä periaatteita ovat syrjinnänvastaisuus ja ihmisoikeusnäkökulma sekä yhdenvertaiset mahdollisuudet ja osallistuminen. Ohjelman viisitoista toiminta-alueetta käsittävät kaikki yhteiskunnan lohkot ja toiminnat. Vammaispoliittisen ohjelman lisäksi Euroopan neuvosto on antanut useita suosituksia, päätöslauselmia ja julistuksia, jotka koskevat vammaisia henkilöitä ja heidän asemaansa.

2.2.3. Euroopan unioni

Euroopan unioni (EU) tähtää omissa vammaispoliittisessa ohjelmassaan ja muussa vammaisstrategiassaan edistämään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisia mahdollisuuksia ja osallistumista sekä ylläpitämään syrjimättömyyden näkökulmaa kaikessa unionin toiminnassa. Euroopan unionin lainsäädännössä keskeiset direktiivit vammaispolitiikan kannalta ovat direktiivi 2000/78/EY yhdenvertaisesta kohtelusta työssä ja ammatissa (työsyrintädirektiivi) sekä 2000/43/EY rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta (syrjintädirektiivi). Työsyrintädirektiivin mukaan syrjintä on kielletty uskonnon tai vakaumuksen, vammaisuuden, iän tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella työssä, ammatissa ja ammatillisessa koulutuksessa. Syrjintädirektiivissä kielletään syrjintä rodun ja etnisen alkuperän perusteella paitsi työelämässä myös työelämän ulkopuolella, esimerkiksi sosiaaliturvassa, terveydenhoidossa ja koulutuksessa sekä tavaroitten ja palveluiden tarjonnassa ja saatavuudessa. Suomessa molempia direktiivejä toteuttaa yhdenvertaisuuslaki (21/2004) vuodelta 2004.

2.2.4. Pohjoismaat

Pohjoismaille tyypillistä on palvelujen ja tukitoimien universaalisuus, joka mahdollistaa eri väestöryhmien välillä olevien erojen vähentämisen. Pohjoismaainen hyvinvointimalli perustuu yhteiskunnan järjestämiin ja verovaroin kustantamiin julkisiin palveluihin. Pohjoismaissa on ollut asenteelliset, tiedolliset ja taloudelliset edellytykset rakentaa yhdenvertaisuuteen perustuvaa ja yksilön tarpeet huomioivaa toimintamallia, joka pyrkii takaamaan kaikille vammaisille kansalaisille tasokkaat palvelut asuinpaikasta ja varallisuudesta riippumatta. Valtio ja kunnat ovat lainsäädännön kautta vastuullisia palvelujen järjestäjiä.

Ruotsi

Ruotsissa kunnilla on laaja itsemääräämisoikeus, ja niiden vastuulla on muun muassa

pääosa vammaisten palveluista. Alueellisella tasolla maakäräjät (18 kpl) huolehtivat sellaisista yhteiskunnallisista tehtävistä, joiden hoitaminen tulisi liian kalliiksi tai muuten vaikeaksi yksittäisille kunnille. Maakäräjät vastaavat muun muassa erikseen määrättyistä vammaispalveluista.

Vuoden 1994 vammaislainsäädännön uudistuksessa Ruotsissa tuli voimaan laki vammaisille henkilöille järjestettävistä tukitoimista ja palveluista (*Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS*) sekä laki avustajatoimintaan liittyvästä korvauksesta avustajakorvauslain (*Lagen om assistansersättning, LASS*). Samassa yhteydessä kumottiin vanha kehitysvammalainsäädäntö. LSS:ssä määritellään, ketkä ovat oikeutettuja saamaan tuen avustajan hankkimiseen. LASS-laki sisältää yksityiskohtaisia määräyksiä avustajatoiminnasta.

LSS -lain piiriin kuuluvat kehitysvammaiset sekä henkilöt, joilla on autismi tai autismin kaltainen tila tai merkittävä ja pysyvä aikuisiässä saatu aivovamma tai muita pysyviä fyysisiä tai psyykkisiä vammoja, jotka eivät johdu normaalista ikääntymisestä ja jotka aiheuttavat merkittäviä vaikeuksia jokapäiväisessä elämässä ja siten huomattavan tuki- ja palvelutarpeen. LSS:n piiriin kuuluvalla vammaisella henkilöllä on oikeus muun muassa henkilökohtaiseen avustajaan tai taloudelliseen tukeen avustajan palkkaamiseen. Oikeus henkilökohtaiseen avustajaan syntyy, jos henkilö tarvitsee apua yli 20 tuntia viikossa.

Vammaisella henkilöllä on oikeus valita avustaja. Avustajan työnantajana voi toimia vammaisen henkilön valinnan mukaan joko vammaisen henkilö itse, kunta, järjestö, yritys tai osuuskunta. Kunnat hoitavat 60–70 prosenttia avustajatoiminnasta ja vain 3 prosenttia vammaisista ihmisistä toimii täysin itsenäisesti työnantajana.

Tanska

Tanskan sosiaalipalveluja koskevassa sosiaalipalvelulaisissa (*Lov om Social Service, LSS*) säädetään kansalaisten jokapäiväiseen elämään liittyvistä palveluista, joita kuntien ja maakuntien tulee järjestää. Laki määritte-

lee myös asiakkaan asemaa ja sosiaalitoimen hallintoa ja rahoitusta. Lakiin sisältyy säännökset kansalaisten aktiivisuuden tukemisesta ja siinä on määritelty keinoja auttaa ihmisiä omatoimisessa suoriutumisessa. Lainsäädännön tavoitteena on integroida vammaiset henkilöt yhteiskuntaan ja varmistaa heidän yhtäläinen kohtelunsa.

Avustajan saamisen kriteerinä edellä mainitussa laissa on vaativa avuntarve, johon ei voida vastata kotipalveluilla. Lisäksi edellytetään, että avustajan avulla vammaisen henkilön aktiivisuus lisääntyy. Vammaisen henkilön tulee itse toimia avustajan työnantajana. Jos vammaisen henkilön avuntarve kotona on vähintään 20 tuntia viikossa, hänelle voidaan myöntää taloudellista tukea hänen itse palkkaamansa avustajan palkkaan. Avustajatoiminnan piirissä on nykyään noin 2 100 henkilöä, suurin osa heistä vaikeasti liikuntavammaisia sekä hengityskoneen käyttäjiä.

Norja

Norjan sosiaalipalvelulakiin (*Lov om Sosiale Tjenester*) lisättiin vuonna 2000 säännökset henkilökohtaisesta avustajasta (*brukerstyrt personlig assistanse*). Oikeus henkilökohtaiseen avustajaan on henkilöllä, joka tarvitsee erityistä apua sairauden, vamman, iän tai muun syyn vuoksi. Järjestämisvastuussa ovat kunnat, ja henkilökohtainen avustajapalvelu voidaan yhdistää muihin laissa säädettyihin sosiaalipalveluihin. Lain mukaan kunta päättää, mikä on vammaiselle henkilölle tarkoituksenmukaisin palvelumuoto. Asiakasta on kuitenkin kuunneltava ja hänen mielipiteilleen on annettava suuri merkitys päätöstä tehtäessä. Oikeus henkilökohtaiseen avustajaan on subjektiivinen, eikä esimerkiksi tuntimäärää voida rajoittaa vetoamalla korvamerkityn valtionavun loppumiseen. Kunta päättää palvelun järjestämisestä.

Avustajapäätös ei ole sidottu diagnoosiin eikä avuntarpeelle ole asetettu alarajaa, mutta edellytyksenä on kuitenkin suuri avuntarve. Ratkaisevaa on, pystyykö henkilö toimimaan esimiehenä eli määrittelemään omat tarpeensa, kouluttamaan avustajansa ja opastamaan häntä työtehtävissä, laatimaan ja seuraamaan työvuorolistoja, hoitamaan muut esimiehelle

kuuluvat tehtävät.

2.3. Nykytilan arviointi

2.3.1. Henkilökohtaisen avun kehittämistarpeet

Monet vammaisten henkilöiden olosuhteita koskevat tutkimukset ja selvitykset osoittavat, etteivät vammaispalvelut kaikilta osin vastaa vammaisten henkilöiden tarpeita. Valtioneuvoston vammaispoliittisesta selonteosta (STM, 2006:9) sekä vammaislainsäädännön uudistamista varten laadituista selvityksistä (Kumpuvuori 2004, Paara 2005, Kumpulainen 2007 ja Niemelä 2007) käy samansuuntaisesti ilmi, että vammaispalvelujen myöntämiskäytännöissä ja saatavuudessa on huomattavia kuntakohtaisia eroja. Vammaisjärjestöt nostivat vammaispoliittiseen selonteon laatimisen yhteydessä esille erityisesti vammaisten ihmisten kokeman alueellisen eriarvoisuuden palvelujen saamisessa sekä henkilökohtaisen avustajajärjestelmän kehittämistarpeen.

Kuntakohtaiset erot ilmenevät etenkin määrärahasidonnaisissa palveluissa ja tukitoimisissa. Niitä tasapuolisemmin toteutuvat subjektiivisina oikeuksina vaikeavammaisille henkilöille turvatut, kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden alaiset palvelut ja tukitoimet.

Henkilökohtaisen avustajan palkkauskustannusten korvaaminen on voimassa olevan lainsäädännön mukaan määrärahasidonnainen tukitoimi. Oikeuskäytännössä on kuitenkin katsottu, että jos henkilökohtaisen avustajan palkkaaminen liittyy vammaispalvelulain mukaiseen palveluasumiseen, vaikeavammaisella henkilöllä on subjektiivinen oikeus siitä aiheutuvien kustannusten korvaukseen. Palveluasumispäätöksen nojalla on ollut käytännössä oikeus saada henkilökohtainen avustaja vain asumiseen liittyvissä toiminnoissa avustamiseen. Tämä on rajoittanut avustajaa tarvitsevan vammaisen henkilön osallistumista elämän eri toimintoihin kodin ulkopuolella. Henkilökohtainen apu painottuu nykyään asumiseen liittyvien toimintojen lisäksi lähinnä työhön ja opiskeluun.

Tuen myöntämisperusteet vaihtelevat kunnittain. Lisäksi maassamme on kymmeniä

kuntia, jotka eivät lainkaan myönnä tukea henkilökohtaisen avustajan palkkaamiseen, vaikka vammaispalvelulain 3 §:n mukaan kunnan on huolehdittava, että laissa tarkoitettuja palveluja ja tukitoimia järjestetään sisälöltään ja laajuudeltaan sellaisina kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Vaikeavammat henkilöt ovat siten joutuneet keskenään eriarvoiseen asemaan asuinpaikastaan riippuen, kun osa heistä on jäänyt tukitoimen ulkopuolelle, vaikka heillä on ollut selkeä avuntarve ja he ovat täyttäneet tuen saannin edellytykset.

Henkilökohtainen avustajajärjestelmän saamista kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin ovat esittäneet niin vammaisjärjestöt kuin useat kansanedustajatkin. Vammaispoliittisen selonteon käsittelyn yhteydessä sosiaali- ja terveystieteiden edellytti, että uuden vammaispalvelulain valmistelussa on syytä arvioida, missä tilanteissa henkilökohtainen avustaja on vaikeavammaille henkilölle ehdoton edellytys jokapäiväisestä elämästä selviytymiselle ja turvata erityisesti näissä tilanteissa mahdollisuus henkilökohtaiseen avustajaan. Lisäksi valiokunta piti tärkeänä avustajajärjestelmän kehittämistä siten, että myös tilapäiseen tarpeeseen olisi nykyistä useammin käytettävissä avustajia (StVM 13/2006 vp).

Valtioneuvoston oikeuskansleri on nykyisen henkilökohtainen avustajajärjestelmän säädöstasoa koskevassa ratkaisussa (dnro 1052/1/06) keväällä 2008 katsonut, että vammaisten henkilökohtainen avustajajärjestelmän laajentaminen vastaisi nykyistä järjestelyä paremmin niitä odotuksia, joita erityisesti vaikeavammaisten tasa-arvon toteutumisen perusteella voidaan esittää. Oikeuskansleri katsoo, että perustuslain 19 §:n 1 momentin ilmaisun ”ihmisarvoisen elämän turva” voidaan hyvin perusteella tulkita tarkoittavan enemmän kuin pelkästään biologiselle olemassaololle välttämättömien edellytysten turvaamista. Tämän perusteella oikeuskansleri on pitänyt perusteltuna, että vammaispalvelulakia ja sen uudistamistarpeita arvioidaan perustuslain 19 §:n 1 momentin laajemman tulkintavaihtoehdon valossa.

Samanlaiseen lopputulokseen on päätenyt myös Hyvinvointivaltion rajat -hankkeen sosiaaliturvan saamisedellytyksiä ja takeita

pohtinut asiantuntijatyöryhmä selvityksessään (Tällä lailla sosiaaliturvaa, Stakes 2006). Työryhmän kannanoton mukaan perustuslain mukainen välttämätön huolenpito tarkoittaa kiireellisen hoivan ja huolenpidon lisäksi tilanteita, joissa henkilö ei kykene itse huolehtimaan itsestään. Eräät väestöryhmät ovat toimintakyvyltään ja elämänolosuhteiltaan siinä määrin vaikeassa asemassa, että tulee tarkastella, ovatko he oikeutettuja perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaisina subjektiivisina oikeuksina joihinkin huolenpidon edellyttämiin palveluihin.

Avustajajärjestelmän järjestämisvelvollisuuden tasoa tulee tarkastella erityisesti suhteessa perustuslain edellä mainittuun sääntöön. Myös vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva YK:n yleissopimus korostaa vammaisten henkilöiden osallistumisen turvaamisen sekä itsemääräämisoikeuden ja yhdenvertaisen kohtelun sekä henkilökohtaisen avun merkitystä.

Henkilökohtaisen avun saattaminen kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin on perusteltua myös palvelujärjestelmän ja sitä koskevan lainsäädännön johdonmukaisuuden kannalta, sillä voimassa oleva laki on osittain ristiriidassa lain perusteluista ilmenevän tarkoituksen kanssa. Lisäksi se poikkeaa laissa omaksutusta periaatteesta, jonka mukaan vaikeavammaisille tarkoitettuja palveluita ja tukitoimia on turvattu subjektiivisina oikeuksina. Muiden määrärahasidonnaisten tukitoimien tapaan henkilökohtaisen avustajan palkkaamiskustannusten korvaaminen ei voimassa olevien säännösten sanamuodon mukaan edellytä vaikeavammaisuutta. Vammaispalvelulain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen (HE 219/1986 vp.) yksityiskohtaisista perusteluista sekä vammaispalveluasetuksen perustelumistiosta käy kuitenkin ilmi, että henkilökohtaisen avustajan palkkauskustannusten korvaaminen on tarkoitettu nimenomaan vaikeavammaisille henkilöille myönnettäväksi tukitoimeksi. Käytännössä kunnat ovatkin kohdentaneet avustajatoimintaan varattuja määrärahoja vain vaikeavammaisille henkilöille.

Henkilökohtaisen avun järjestämistapoja on tarpeen kehittää, koska nykyisten säännösten edellyttämä avustajan työnantajana toimimisen velvoite on käytännössä rajannut

osan vammaisista henkilöistä järjestelmän ulkopuolelle. Työnantajana toimiminen voi tuottaa vaikeuksia esimerkiksi vaikeasti näkövammaisille henkilöille. Apua työnantaja-velvoitteiden hoitamiseen voi tosin nykyisin saada valtion ja vakuutusyhtiöiden ylläpitämästä maksuttomasta palkka.fi -palvelusta. Palvelun avulla työnantaja voi muun muassa laskea työntekijän palkan sivukuluineen ja tehdä tarvittavat ilmoitukset verottajalle ja vakuutusyhtiöille.

2.3.2. *Palvelusuunnitelmaa koskevan sääntelyn kehittämistarpeet*

Vammaispalveluasetuksen 2 §:ssä on ollut palvelusuunnitelmaa koskeva säännös asetuksen voimaantulosta lähtien. Palvelusuunnitelman tekemisen velvoittavuutta vahvistettiin vuonna 2001 voimaan tulleen lain sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000, asiakaslaki) 7 §:ssä. Suunnitelma on asiakaslain mukaan lähtökohtaisesti aina laadittava. Sen tekemisestä voidaan luopua vain, jos kyseessä on tilapäinen neuvonta tai jos suunnitelman laatiminen on muutoin ilmeisen tarpeetonta.

Palvelusuunnitelmaan kirjataan kuvaus asiakkaan toimintakyvystä ja muista hänen palvelujen tarpeeseensa vaikuttavista tekijöistä sekä selvitys tarvittavista palveluista ja tukitoimista, jotta asiakkaan palvelutarpeeseen voidaan vastata oikein. Asiakslain mukaan suunnitelma on laadittava, jollei siihen ole ilmeistä estettä, yhteisymmärryksessä asiakkaan tai eräissä tilanteissa hänen omaisensa tai muun häntä edustavan henkilön kanssa.

Palvelusuunnitelma ei ole hallintopäätös, mutta se toimii päätöksenteon pohjana silloinkin, kun kunta ei esimerkiksi taloudellisista syistä tai henkilöstön riittämättömyyden vuoksi voi välittömästi toteuttaa kaikkia suunnitelmasta ilmeneviä palvelutarpeita.

Parhaimmillaan palvelusuunnitelmat antavat kunnalle kokonaiskuvan kunnassa esiintyvistä palvelutarpeista. Tieto on hyödyksi kunnan toiminnan ja talouden suunnittelussa ja auttaa kuntaa arvioimaan palveluja ja tukitoimia varten tarvittavien määrärahojen tarvetta tiedossa olevan palvelutarpeen valossa. Palvelusuunnitelmat parantavat siten osaltaan kunnan mahdollisuuksia huolehtia vammais-

palvelulain 3 §:n mukaisen veloitteensa täyttämisestä eli siitä, että palvelut ja tukitoimet järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisina kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää.

Käytännössä palvelusuunnitelmia tehdään varsin vaihtelevasti ja keskimäärin vain alle puolelle asiakkaista. Tällöin jää toteutumatta palvelusuunnitelman merkitys kunnan olemassa olevaa palvelutarvetta osoittavana välineenä.

2.3.3. *Vammaispalvelulain ja kehitysvammalain keskinäiseen suhteeseen liittyvät muutostarpeet*

Vammaispalvelulain ja kehitysvammalain keskinäistä suhdetta on tarpeen selkeyttää siten, että yleisten, kaikille väestöryhmille tarkoitettujen palvelujen ensisijaisuus erityispalveluihin nähden (normaalisuusperiaate) toteutuu nykyistä paremmin. Vammaispalvelulain 4 § sisältää toissijaisuusmääräyksen, jonka mukaan palveluja ja tukitoimia järjestetään silloin kun vammaisen henkilö ei saa riittäviä ja hänelle sopivia palveluja tai etuuksia muun lain nojalla. Vammaispalveluihin nähden ensisijaisia yleisiä palveluja ovat muun muassa sosiaalihuoltolaissa tarkoitetut sosiaalipalvelut ja kansanterveyslaissa (66/1972) tarkoitettu sairaanhoito. Oikeuskäytännössä on tosin omaksuttu periaate, että sosiaalihuoltolain sijaista sovelletaan vammaispalvelulakia, jos se johtaa asiakkaan kannalta edullisempaan lopputulokseen, esimerkiksi maksuttomaan palveluun maksullisen sijasta.

Vastaavanlainen toissijaisuusmääräys on myös kehitysvammalain 1 §:ssä. Lain tarkoittamaa erityishuoltoa annetaan kehitysvammaiselle henkilölle, joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja. Vammaispalvelulain ja kehitysvammalain keskenään kilpailevien toissijaisuusmääräysten välinen suhde on ratkaistu tulkintakäytännössä siten, että kehitysvammalaki on pidetty ensisijaisena vammaispalvelulakiin nähden. Suurin osa kehitysvammaisten henkilöiden sosiaalipalveluista järjestetään siten kehitysvammalain perusteella. Vain noin neljännes kehitysvammaisista henkilöistä käytti vuonna 2004 myös vammaispalvelulain mukaisia palveluja (Kumpulainen 2007). Lakien soveltamiskäy-

täntö poikkeaa normaalisuuseriaatteesta, sillä kehitysvammalain mukaiset palvelut ovat rajatulle vammaisryhmälle tarkoitettuja erityispalveluja, kun taas vammaispalvelulaki koskee lähtökohtaisesti kaikkia vammaisia diagnoosista riippumatta.

3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1. Tavoitteet

Esityksen perustavoitteena on lisätä vaikeavammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja itsenäisyyttä sekä parantaa heidän mahdollisuuttaan osallistua yhteiskunnan eri toimintoihin. Esitys konkretisoi vammaispoliittisessa selonteosta ilmeneviä suomalaisen vammaispolitiikan lähtökohtia, joita ovat vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus, oikeus osallisuuteen sekä oikeus tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. Esityksen tavoitteena on myös toteuttaa vaikeavammaisten henkilöiden perustuslain mukaista oikeutta välttämättömään huolenpitoon ja riittäviin sosiaalipalveluihin.

Vaikeavammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta pyritään edistämään ensinnäkin suhteessa vammattomiin henkilöihin, jotta heidän oikeutensa elää yhteisössä ja tehdä samanlaisia valintoja kuin muut ihmiset toteutuisi nykyistä paremmin. Tavoitteena on myös lisätä vaikeavammaisten henkilöiden keskinäistä yhdenvertaisuutta vammaisuuden laadusta ja asuinpaikasta riippumatta.

Lisäksi esityksen tavoitteena on vahvistaa vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta muun muassa kehittämällä palvelujen toteuttamista koskevia menettelytapasäännöksiä siten, että vammaisen henkilön oma mielipide ja toivomukset sekä yksilöllinen avun tarve ja elämäntilanne otetaan entistä vahvemmin huomioon palveluja ja tukitoimia suunniteltaessa ja niistä päätettäessä. Tavoitteena on myös lisätä palvelujen ja tukitoimien suunnitelmallisuutta ja niiden saannin joustisuutta.

Esityksellä pyritään lisäksi selkeyttämään vammaispalvelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimien kokonaisuutta sekä niiden suhdetta kehitysvammalain mukaisiin palveluihin ja tukitoimiin.

hin ja tukitoimiin.

3.2. Keskeiset ehdotukset

3.2.1. Henkilökohtainen apu

Kehittämismuutokset

Hallitusohjelman mukaan vammaisten henkilökohtaista avustajajärjestelmää kehitetään vaiheittain ja vammaisten henkilöiden aktiivista osallistumista yhteiskuntaan ja työelämään tuetaan. Myös eduskunta ja vammaisjärjestöt ovat useasti nostaneet henkilökohtainen avustaja -järjestelmän kehittämisen yhdeksi vammaispolitiikan tärkeimmistä kehittämiskohteista.

Suunnitellessaan kehittämisen päälinjauksia hallitus arvioi, että nykyisessä henkilökohtainen avustaja -järjestelmässä ja sen toimivuudessa ilmenneet epäkohdat edellyttävät lainsäädännön muuttamista.

Esillä on ollut kolme päävaihtoehtoa lainsäädännön kehittämiseksi. Yksi vaihtoehto on muuttaa nykyinen työnantajamalliin perustuva taloudellinen tuki subjektiiviseksi oikeudeksi, mikä vastaisi parhaiten eräiden vammaisjärjestöjen toiveita. Tämän vaihtoehdon suurin ongelma on, että muutos voisi lisätä vammaisten henkilöiden keskinäistä epätasa-arvoa, sillä oikeuden piiriin pääsisivät vain sellaiset vammaiset henkilöt, jotka pystyvät ja haluavat toimia avustajan työnantajina. Subjektiivinen oikeus rajatulle vammaisryhmälle voisi pahimmassa tapauksessa heikentää muiden vaikeavammaisten henkilöiden mahdollisuutta saada tarvitsemaansa apua.

Toinen vaihtoehto on, että henkilökohtainen apu säilytetään määrärahasidonnaisena palveluna, mutta sen järjestämistapoja laajennetaan, jotta palvelua voisivat saada muutkin kuin työnantajiksi kykenevät tai haluavat henkilöt. Tämä vaihtoehto olisi kuntasektorin näkökulmasta helpoimmin hyväksyttävissä, mutta se ei lieventäisi vammaisten henkilöiden alueellista epätasa-arvoa. Kunnat voisivat nykyiseen tapaan päätyä keskenään erilaisiin ratkaisuihin sen suhteen, järjestetäänkö kunnassa henkilökohtaista apua ylipäänsä ja missä laajuudessa. Kun palvelu säilyisi määrärahasidonnaisena, kunnat voisivat

tehokkaasti vaikuttaa henkilökohtaisen avun järjestämisestä aiheutuviin kustannuksiin, mutta henkilökohtaista apua tarvitsevat asiakkaat voisivat jäädä ilman apua.

Esityksessä ehdotetaan toteutettavaksi kolmas vaihtoehto, jossa edellä kuvattujen vaihtoehtojen mukaiset vaikeavammaisen henkilön asemaa parantavat vahvuudet yhdistyvät. Lakiin lisättäisiin säännökset henkilökohtaisesta avusta, joka olisi järjestämistavoiltaan nykyistä henkilökohtaista avustaja -järjestelmää monipuolisempi, jotta sitä voisivat saada muutkin kuin työnantajavelvoitteiden hoitamiseen kykenevät tai sitä haluavat henkilöt. Henkilökohtainen apu osana perustuslaissa tarkoitettua välttämättömän huolenpidon turvaamista ehdotetaan säädettäväksi kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden alaiseksi palveluksi, johon vaikeavammaisella henkilöllä olisi subjektiivinen oikeus. Kysymyksessä on merkittävä periaatteellinen uudistus, joka parantaa vaikeavammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä vammaispalvelulain tarkoituksen mukaisesti.

Henkilökohtaisen avun sisältö ja palvelun järjestäminen

Henkilökohtaiseen apuun kuuluisi vaikeavammaisen henkilön välttämätön avustaminen kotona ja kodin ulkopuolella. Asumispalveluiden piirissä taikka kotona omaisten avun turvin asuvat vaikeavammaiset henkilöt saisivat siten tarvittaessa henkilökohtaista apua asumispalveluyksikön tai kodin ulkopuolelle. Sillä tavalla voitaisiin täydentää asumispalveluyksikön henkilökunnan tai omaisten antamaa apua. Henkilökohtaista apua järjestettäisiin päivittäisiin toimiin, työhön ja opiskeluun sekä harrastuksiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämiseen. Esityksessä ehdotetaan, että henkilökohtainen apu säädetään asiakasmaksulaisissa maksuttomaksi sosiaalipalveluksi.

Avustajan palkkaamisesta aiheutuvien kustannusten korvaaminen olisi edelleen yksi henkilökohtaisen avun järjestämistapa. Lisäksi henkilökohtaista apua voitaisiin järjestää palvelusetelillä, jos sellainen on otettu

käyttöön kunnassa ja jos asiakas haluaa hankkia palvelua setelin turvin. Kunta voisi järjestää henkilökohtaista apua myös ostopalveluna tai itse tuottamana palveluna taikka erilaisin kuntien välisin yhteistyömuodoin kuten muitakin palveluja, joiden järjestämisestä kunta on velvollinen huolehtimaan. Ehdotuksen mukaan palvelun järjestämisestä vastuussa oleva kunta päättää järjestämistävoista, mutta sen tulee ottaa huomioon vaikeavammaisen henkilön oma mielipide ja toivomukset.

Vammaispalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista henkilökohtaisen avustajan palkkauskustannusten korvaaminen aiheuttaa kunnille kolmanneksi eniten kustannuksia kuljetuspalvelujen ja palveluasumisen jälkeen. Henkilökohtaisen avun säätäminen subjektiiviseksi oikeudeksi lisää kuntien kustannuksia. Kustannusten kasvun hillitsemiseksi henkilökohtaista apua koskeviin säännöksiin on tarpeen asettaa muutamia rajoituksia. Kysymys on subjektiivisen oikeuden ulottuvuudesta, tuen tarpeen ja vaikeavammaisuuden määrittelystä sekä siitä, kuka voi toimia henkilökohtaisena avustajana. Osittain rajoitukset ovat perusteltuja muistakin syistä, esimerkiksi siksi, että subjektiivista oikeutta koskevien säännösten tulisi perustuslain näkökulmasta olla mahdollisimman tarkkarajaisia.

Nykyisin eräisiin vammaispalvelulain mukaisiin subjektiivisiin oikeuksiin liittyy niin kutsuttu laitoshoidorajoitus. Se merkitsee, että kunta ei ole velvollinen järjestämään palveluasumista eikä asumiseen liittyviä taloudellisia tukitoimia henkilölle, joka on jatkuvan laitoshoidon tarpeessa. Valmistelun yhteydessä harkittiin laitoshoidorajoituksen poistamista laista kokonaan, mutta aikeesta luovuttiin, koska muutos olisi saattanut johtaa ennalta arvaamattomiin taloudellisiin seurauksiin. Esityksessä ehdotetaan rajoitus muotoiltavaksi nykyistä ajanmukaisemmalla tavalla ja niin, että se koskee myös henkilökohtaisen avun järjestämisvelvollisuutta.

Henkilökohtainen apu on ehdotetussa laissa luonnehdittu palveluksi, joka tukee vaikeavammaisen henkilön omia valintoja ja hänen omaehtoista toimintaansa, mikä puolestaan edellyttää häneltä kykyä määritellä avun sisältö ja toteuttamistapa. Henkilökohtaisen

avun ulkopuolelle rajautuisivat sellaiset avun tarpeet, joiden tyydyttäminen edellyttää pääosin hoivaa, hoitoa ja valvontaa.

Oikeus henkilökohtaiseen apuun rajautuisi vain välttämättömään avun tarpeeseen. Tavoitteena on turvata välttämätön apu sekä niille vaikeavammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat runsaasti toisen henkilön apua eri toiminnoissa, että niille, joiden avuntarve on toistuvaa mutta määrällisesti vähäisempää.

Vaikeavammaisuus henkilökohtaisen avun saannin edellytyksenä määrittyisi melko tiukoin kriteerein. Vaikeavammaisena pidettäisiin henkilöä, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden johdosta välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua päivittäisissä toimissa, työssä ja opiskelussa, harrastuksissa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa tai sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä. Lähtökohtaisesti kaikki vaikeavammaiset henkilöt diagnoosiin ja ikään katsomatta voivat olla henkilökohtaisen avun piirissä. Pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista johtuva avun tarve ei kuitenkaan oikeuttaisi ehdotetussa laissa tarkoitettuun apuun. Tämä mainittaisiin nimenomaan henkilökohtaista apua koskevassa säännöksessä. Säännöksen merkitystä ja suhdetta ikään perustuvan syrjinnän kieltoon tarkastellaan lähemmin esityksen 4 luvussa.

Nykyisestä henkilökohtainen avustaja -järjestelmästä poiketen ehdotettu laki ei pääsääntöisesti mahdollistaisi avustettavan henkilön omaisen tai läheisen toimimista henkilökohtaisena avustajana. Rajaus hillitsee kustannusten nousupaineita, mutta se on perusteltu myös henkilökohtaisen avun tavoitteiden näkökulmasta. Etenkin vaikeavammaisten lasten ja nuorten kohdalla perheen ulkopuolisella avustajalla on tärkeä merkitys itsenäistymisen ja yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien turvaajana. Tämän vuoksi perheenjäsenten tai muiden omaisten toimiminen avustajana olisi mahdollista vain erittäin poikkeuksellisissa tilanteissa. Rajauksella halutaan myös korostaa henkilökohtaisen avun eroa omaishoitoon nähden. Henkilökohtaisen avun perustavoite on avustettavan henkilön itsenäisyyden ja riippumattomuuden lisääminen, kun taas omaishoidossa painottuvat hoiva ja hoito.

Henkilökohtaisen avun kehittäminen vaiheittain

Valmistelun yhteydessä on tarkasteltu erilaisia vaihtoehtoja henkilökohtaisen avun kehittämiseksi hallitusohjelman mukaisesti vaiheittain. Esillä on ollut malli, jossa subjektiivinen oikeus laajenisi asteittain sen mukaan, miten tärkeän toiminnon turvaamisesta on kysymys. Kyseisessä mallissa oikeus koskisi aluksi niitä tilanteita, joissa henkilökohtainen apu on välttämätön ihmisen hengen ja elintoimintojen turvaamiseksi, ja laajenisi asteittain kattamaan muita toimintoja.

Tässä yhteydessä nousi esiin mahdollisuus purkaa hengityshalvauspotilaita koskeva erillissäätely ja sisällyttää heidän tarvitsemansa palvelut vammaispalvelulakiin, kuten hengityshalvauspotilaiden hoitoa selvittänyt valtakunnallinen asiantuntijatyöryhmä ehdotti mietinnössään (STM, Selvityksiä 2006:61). Mietinnön mukaan hengityshalvauskäsitteestä luovutaan ja nykyiset hengityshalvauspotilaita koskevat asiakasmaksulain ja -asetuksen säännökset kumotaan. Hengityshalvauspotilaiden tarvitsemat palvelut ja riittävä toimeentulo turvattaisiin muuhun lainsäädäntöön tehtävillä muutoksilla. Tarvittavat avustajapalvelut turvattaisiin subjektiivisella oikeudella, ja valtio ottaisi suuremman vastuun avustajatoiminnasta aiheutuvista kustannuksista. Työryhmä korostaa, että ehdotetut uudistukset tulee toteuttaa yhtenä kokonaisuutena.

Hengityshalvauspotilaita koskevaa erillissäätelyä ei voida purkaa tämän hallituksen esityksen yhteydessä, koska se edellyttäisi palvelujen rahoituksen uudelleen järjestelyä, joka ei ole toteutettavissa tässä vaiheessa. Näin ollen hengityshalvauspotilaiden tarvitsemat palvelut järjestetään edelleen ensisijaisesti asiakasmaksulain ja -asetuksen edellyttämällä tavalla sairaala- tai kotisairaalahoidon muodossa.

Esityksessä ehdotetaan, että henkilökohtaista apua järjestetään päivittäisiin toimiin sekä työhön ja opiskeluun niin paljon kuin avustettava välttämättä tarvitsee. Henkilökohtaisen avun kehittäminen vaiheittain ehdotetaan toteuttavaksi siten, että harrastuksiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämiseen

annetaan apua aluksi vähintään 10 tuntia ja vuoden 2011 alusta vähintään 30 tuntia kuu-kaudessa.

Henkilökohtaista apua voidaan kehittää vaiheittain myös muilla kuin lainsäädäntöön perustuvilla keinoilla. Valmistelun yhteydessä on arvioitu, että käytännössä toiminta laajenee asteittain muun muassa avustajien saatavuuden parantumisen myötä. Avustajien saatavuus on osoittautunut jossain määrin ongelmalliseksi jo nykyisessä järjestelmässä. Tällä perusteella on esitetty epäilyksiä toiminnan laajentamismahdollisuuksia kohtaan. Avustajan saatavuusongelmat eivät kuitenkaan voi olla järjestelmän kehittämisen esteenä, vaan niihin on paneuduttava muun muassa lisäämällä tehtävään soveltuva koulutus esimerkiksi ammatti- tai erikoisammattitutkinnon muodossa. Vastaavasti on tapahtunut tulkkipalvelujen kohdalla: niitä koskevat oikeudet tulivat voimaan ja kehittyivät samanaikaisesti tulkkikoulutuksen kehittämisen kanssa. Avustajien riittävyyden turvaamiseksi on lisäksi tarpeen luoda yhteistyössä kolmannen sektorin kanssa avustajien rekrytointiin ja palvelujen välittämiseen erikoistuneita palvelukeskuksia. Avustajajärjestelmää on mahdollista kehittää myös siten, että yksi avustaja voi toimia useamman henkilön avustajana.

3.2.2. *Palvelutarpeen selvittäminen, palvelusuunnitelman laatiminen sekä asian viivytyksetön käsittely*

Hallitusohjelman mukaan kansalaisten yhdenvertaisuus turvataan vahvistamalla palvelujen käyttäjien oikeuksia sekä toteutetaan sosiaalitakuu ottamalla asteittain käyttöön palvelutarpeen arvioinnin määräajat keskeisissä sosiaalipalveluissa.

Esityksessä ehdotetaan täsmennettäväksi vammaispalvelujen asiakkaan asemaa koskevia menettelytapasäännöksiä. Täsmennykset koskisivat kaikkia vammaispalvelun asiakkaita, mutta niiden merkitys korostuu erityisesti niiden vaikeavammaisten asiakkaiden kohdalla, jotka ovat ehdotuksen mukaisesti oikeutettuja henkilökohtaiseen apuun. Vammaispalvelulakiin lisättäisiin säännös, jossa painotetaan asiakkaan yksilöllisen avun tarpeen huomioon ottamista. Sosiaalitakuun laa-

jentamiseksi lakiin ehdotetaan lisättäväksi säännökset asian viivytyksettömästä käsittelystä. Ne koskisivat palvelujen ja tukitoimien tarpeen selvittämistä, palvelusuunnitelman laatimista sekä palveluja ja tukitoimia koskevien päätösten tekoa.

Seitsemän arkipäivää olisi määräaika, jonka kuluessa palvelujen ja tukitoimien tarpeen selvittäminen on viimeistään aloitettava. Sama määräaika sisältyy myös sosiaalihuoltolain, toimeentulotuesta annetun lain ja lastensuojelulain viivytyksetöntä käsittelyä koskeviin säännöksiin.

Palvelutarpeen selvittäminen on välttämättömän osa yksilöllisen palvelusuunnitelman valmisteluprosessia. Palvelusuunnitelman laatimiselle ei asetettaisi määräaika, mutta ehdotuksen mukaan suunnitelma olisi laadittava viivytyksettä. Palveluja ja tukitoimia koskevat päätökset olisi tehtävä ilman aiheutonta viivytystä ja viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä kun palvelua tai tukitoimintaa koskeva hakemus on esitetty sosiaalipalveluista vastaavalle viranomaiselle. Kolmen kuukauden määräaika on yhdenmukainen muun muassa toimeentulotuesta annetussa laissa päätöksen teolle säädetyn määräajan kanssa.

Ehdotettujen muutosten tavoitteena on vahvistaa vammaisen henkilön yksilöllisen avun tarpeen ja elämäntilanteen huomioonottamista palveluista ja tukitoimista päätettäessä. Esityksellä pyritään myös lisäämään asiakkaiden yhdenvertaisuutta ja vahvistamaan asiakkaiden oikeudenmukaista kohtelua sekä yhdenmukaistamaan päätöksentekoa eri kunnissa.

3.2.3. *Vammaispalvelulaki ensisijaiseksi suhteessa kehitysvammalakiin*

Esityksessä ehdotetaan vammaispalvelulain toissijaismääräystä tarkennettavaksi siten, että vammaispalvelulaki säädetään ensisijaiseksi suhteessa kehitysvammalakiin. Muutos on myös askel kohti hallitusohjelman tavoitetta, jonka mukaan vammaispalvelulain ja kehitysvammalain yhdistämistä jatketaan.

Lakien keskinäisellä soveltamisjärjestyksellä on merkitystä lähinnä niissä tilanteissa, joissa asiakkaan palvelutarpeeseen on mahdollista vastata kumman tahansa järjestelmän

mukaisilla palveluilla. Tarkoitus on, että tällöinkin tilannetta arvioidaan asiakkaan kokonaisedun näkökulmasta. Kehitysvammalaki voi siten tulla sovellettavaksi muun muassa silloin, kun sen mukainen palvelu on asiakkaalle taloudellisesti edullisempaa kuin vammaispalvelulain mukainen palvelu.

Ehdotetulla muutoksella ei ole tarkoitus puuttua kehitysvammalain ja sosiaalihuoltolain väliseen suhteeseen. Osa kehitysvammaisten henkilöiden palveluita tultaneen jatkossakin järjestämään sosiaalihuoltolain sekä siihen kiinteästi liittyvän lainsäädännön nojalla esimerkiksi omaishoidon tai perhehoidon muodossa.

Vammaispalvelulain ensisijaiseksi säätäminen tukee kehitysvammahuollossa käynnissä olevaa rakennemuutosta. Rakennemuutos merkitsee, että laitoksista muuttaa pitkäaikaisasukkaita yksilöllisempään asumiseen ja laitosrakenteen vähitellen hallitusti puretaan. Rakennemuutos sekä perus- ja ihmisoikeuksien turvaamista korostava lainsäädäntö samoin kuin YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus edellyttävät myös kehitysvammaisten henkilöiden palveluilta yksilöllisyyttä ja kehitysvammaisten henkilöiden valinnanvapauden lisäämistä.

4. Esityksen vaikutukset

4.1. Taloudelliset vaikutukset

Henkilökohtaista apua koskeva uudistus lisäisi kuntien lakisääteisiä velvoitteita, mistä aiheutuisi lisäkustannuksia kunnille ja valtionosuusjärjestelmän kautta myös valtiolle. Tämä on otettu huomioon myös peruspalvelubudjetissa: Kunnallistalouden ja -hallinnon neuvottelukunnan sekä peruspalveluohjelman ministeriryhmän laatimassa Peruspalvelubudjettitarkastelu 2009 -julkaisussa todetaan, että valtionosuuksien lisäyksestä 21,3 miljoonaa euroa liittyy hallitusohjelman mukaisiin kehittämistoimenpiteisiin, kuten muun muassa vammaislainsäädännön uudistamiseen säätämällä vaikeavammaisille oikeus henkilökohtaiseen apuun ja tukeen.

Kuntien kustannukset lisääntyisivät henkilökohtaista apua koskevasta uudistuksen johdosta arviolta 6 300 000 eurolla, mistä valtion osuus olisi 34,64 prosenttia eli 2 182 000

euroa. Kustannusten lisäys on otettu huomioon hallituksen esityksessä vuoden 2009 talousarvioksi (HE 116/2008 vp) momentin 33.60 kohdalla (Valtion osuus kunnille sosiaali- ja terveydenhuollon käyttökustannuksiin). Momentin perustelujen mukaan vaikeavammaiselle henkilölle säädetään oikeus henkilökohtaiseen apuun ja tukeen, jota hän tarvitsee suoriutuakseen tavanomaisen elämän toimista kotona ja kodin ulkopuolella.

Uudistuksesta kuntasektorille aiheutuvien kokonaiskustannusten todellista määrää on hyvin vaikea ennakoida luotettavasti. Kustannusten määrään vaikuttaa olennaisesti se, missä määrin vaikeavammaisten henkilöiden kohdalla on olemassa sellaista päivittäistä avun tarvetta, joka tällä hetkellä on kokonaan tai osittain tyydyttämättä ja missä määrin nykyisiä palveluja on mahdollista korvata niitä taloudellisesti edullisemmalla henkilökohtaisella avulla.

Valmistelun yhteydessä on arvioitu, että suurin osa ehdotuksessa tarkoitetuista vaikeavammaisista asiakkaista on jo erilaisten sosiaalihuollon palvelujen piirissä, jolloin heidän palveluntarpeensa ainakin asumiseen liittyvien välttämättömien päivittäisten toimintojen osalta on pääosin tyydytetty. Opiskelevien ja työssä käyvien vaikeavammaisten määrä on suhteellisen pieni, ja kunnat ovat tietävästi järjestäneet heille heidän näissä toiminnoissa tarvitsemaansa apua kohtalaisen hyvin.

Kokonaan uusi, ehdotetulla henkilökohtaisella avulla katettava palvelun tarve kohdistuu todennäköisesti avustamiseen pääasiassa kodin tai asumispalveluyksikön ulkopuolella tapahtuvissa toiminnoissa kuten harrastuksissa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä. Pääosa uudesta palvelun tarpeesta kohdistuisi todennäköisesti suhteellisen pieniin tuntimääriin.

Henkilökohtaista apua koskeva uudistus vaikuttaa todennäköisesti myös palvelujen kohdentumiseen palvelujärjestelmien sisällä, jolloin muiden palvelujen tarve vähenee ja niistä aiheutuvia kustannuksia säästyy. Näin tapahtuu, jos henkilökohtaista apua toteutetaan sille asetetun tavoitteen mukaisesti niin, että lisätään vaikeavammaisen henkilön mahdollisuuksia omaehtoisesti huolehtia päi-

vittäisistä toimistaan ja elää mahdollisimman normaalia elämää. Esimerkiksi kuljetus- ja saattajapalvelujen tarve pienentyy, jos vaikeavammaisen henkilö saa henkilökohtaista apua ja pystyy liikkumaan julkisia liikennevälineitä käyttäen.

Samoin käy, jos osa kotipalveluista korvautuu henkilökohtaisella avulla. Vammaisten henkilöiden koteihin tehdään nykyisin noin miljoona kotipalvelun käyntiä vuodessa. Kun yhden käynnin kustannus on arviolta runsaat 40 euroa, kustannukset ovat vuositasolla yli 40 miljoonaa euroa. Osa nykyisistä kotipalveluista kohdistuu todennäköisesti sellaisiin kodin askareisiin, joita vaikeavammaiset henkilöt mielellään voisivat avustajan avulla suorittaa itse. Näin tapahtuu oletettavasti etenkin niissä kunnissa, joiden nykyiseen palveluvalikoimaan henkilökohtainen avustajatoiminta ei lainkaan kuulu. Jos kotipalvelut soveltuvin osin korvattaisiin henkilökohtaisella avulla, vaikeavammaisten henkilöiden omatoimisuus lisääntyisi ja kuntien kustannuksia säästyisi, sillä henkilökohtaisen avun keskimääräiset kustannukset tunnilta ovat alle puolet vastaavista kotipalvelun bruttokustannuksista. Kustannussäästöjä syntyisi siitä huolimatta, että henkilökohtainen apu olisi ehdotuksen mukaan maksuton sosiaalipalvelu, kun taas osa kotipalvelun bruttokustannuksista voidaan kattaa asiakkaalta perittävillä maksuilla.

Henkilökohtaisen avustajan tuntipalkan määrääntymisperusteet vaihtelevat nykyisin eri kunnissa ja riippuvat osin muun muassa siitä, miten vaativasta avustamisesta on kyse ja edellytetäänkö avustajalta erityistä koulutusta. Joissakin kunnissa palkka määräytyy kotiaavustajan peruspalkan alarajan ja työtuntien perusteella. Tuntihinnat jäävät usein alle 10 euroa tunti. Suuri osa avustajista tekee avustamistyötä esimerkiksi opiskelun ohella tai muutoin sivutoimisesti ilman sosiaali- tai terveydenhuollon koulutusta tai ylipäättään mitään ammattikoulutusta. Keskimääräinen tuntikustannus asettunee 15—20 euron tasolle.

Viime vuosina henkilökohtainen avustajatoiminnan asiakasmäärät ovat vuosittain lisääntyneet noin 9 prosentilla eli noin 400 asiakkaalla. Tällä hetkellä toiminnan piirissä on arviolta runsaat 5 000 asiakasta. Avustaja-

tuntien määrät vaihtelevat muutamasta tunnista yli 70 tuntiin viikossa. Noin puolet asiakkaista käyttää henkilökohtaista avustajaa alle 25 tuntia viikossa.

Avustajatoiminnan kokonaiskustannusten arvioidaan olevan nykyisin runsaat 50 miljoonaa euroa vuodessa. Viime vuosina jatkuneen asiakasmäärien kasvun perusteella on arvioitavissa, että toiminnan kustannukset kasvaisivat ilman ehdotettua lain muutosta 7—9 prosentilla vuosittain. Ehdotettu vammaispalvelulain muutos tulisi voimaan syyskuun alusta vuonna 2009. Avustajatoiminnan kokonaiskustannukset kunnille vuoden viimeisellä kolmanneksella olisivat ilman lain muutosta arviolta 18 miljoonaa euroa.

Henkilökohtaista apua koskevan uudistuksen arvioidaan lisäävän kuntien kokonaiskustannuksia noin 6,3 miljoonalla eurolla vuonna 2009. Lisäys olisi noin 35 prosenttia verrattuna avustajatoiminnan kustannuksiin ilman lain muutosta. Arvioon eivät sisälly ne kustannussäästöt, joita kunnille mahdollisesti aiheutuu esimerkiksi kotipalvelun korvaamisesta henkilökohtaisella avulla.

Nykyisten palvelujen ulkopuolelle jäänyttä avun tarvetta, johon ehdotuksen mukaisella henkilökohtaisella avulla tulisi vastata, arvioidaan ilmenevän noin 6 000 vaikeavammaisella henkilöllä. Lisäavun tarve kohdistuisi pääasiassa harrastuksiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämiseen, joihin tulisi ehdotuksen mukaan järjestää henkilökohtaista apua vuosina 2009—2010 vähintään 10 tuntia kuukaudessa, jollei tätä pienempi tuntimäärä riitä turvaamaan henkilön välttämätöntä avun tarvetta.

Lisäavun määrä avustettavaa kohti vuonna 2009 on arviolta keskimäärin 14,5 tuntia kuukaudessa. Avustajatuntien kokonaismäärä lisääntyisi siten keskimäärin 87 500 tunnilla kuukaudessa ja yhteensä noin 350 000 tunnilla vuoden 2009 viimeisen kolmanneksen aikana. Kun avustajatuntien keskimääräiseksi hinnaksi arvioidaan 18 euroa tunnissa, kuntien kustannukset lisääntyisivät 6 300 000 eurolla vuonna 2009. Tästä valtion osuus on 34,64 prosenttia eli 2 182 000 euroa.

Vuosi 2010 olisi ensimmäinen kokonainen vuosi, jolloin uudistus olisi voimassa. Siitä aiheutuvien kustannusten arvioidaan säilyvän

suunnilleen vuoden 2009 tasolla, jolloin ne olisivat noin 18,9 miljoonaa euroa.

Vuonna 2011 uudistuksesta aiheutuvat kustannukset lisääntyisivät, koska harrastuksiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämiseen järjestettävän henkilökohtaisen avun vähimmäismäärä nousisi 30 tuntiin kuukaudessa. Lakiuudistuksesta aiheutuvat kokonaiskustannukset vuonna 2011 olisivat arviolta noin 25,5 miljoonaa euroa. Arvio perustuu oletukseen, että uusien asiakkaiden määrä ei lakiuudistuksen johdosta lisääntyisi edellisiin vuosiin

verrattuna ja että avustajatuntien keskimääräinen kustannus säilyisi vuoden 2009 tasolla. Lakiuudistuksen johdosta järjestettävien avustajatuntien yhteismäärä vuonna 2011 olisi noin 1,42 miljoonaa. Avustajatuntien määrä asiakasta kohti olisi keskimäärin 20 tuntia kuukaudessa. Keskimääräisen tuntimäärän ei arvioida yltävän laissa määriteltyyn 30 tuntiin, koska varsin pienienkin tuntimäärien arvioidaan riittävän osalle avustettavista.

Edellä arvioitua kustannuskehitystä kuvaavat luvut ilmenevät alla olevasta taulukosta.

Henkilökohtainen aputoiminta	Vuosi 2009, (vajaa vuosi, vajaat tunnit)	Vuosi 2010, (koko vuosi, vajaat tunnit)	Vuosi 2011, (koko vuosi, täydet tunnit)
Valtion osuus	2 182 000		
Kunnan osuus	4 118 000		
Yhteensä	6 300 000	18 900 000	25 500 000

Peruspalveluohjelman mukaan uusista ja laajenevista tehtävistä aiheutuviin menoihin valtionosuus on vähintään puolet. Menettely otetaan käyttöön vuoden 2010 alusta osana rahoitus- ja valtionosuusjärjestelmän uudistusta. Ehdotettu lakiuudistus tulisi voimaan vuoden 2009 syyskuun alusta ja olisi samansisältöisenä voimassa myös vuonna 2010. Kyseessä ei siten olisi sellainen tehtävä, josta aiheutuviin menoihin valtionosuus vuonna 2010 olisi vähintään puolet. Tämän suuruisen valtionosuus maksetaan sen sijaan vuoden 2011 kustannuksiin siltä osin kuin ne johtuvat henkilökohtaisen avun vähimmäistuntimäärän korotuksesta, joka tapahtuisi vuoden 2011 alusta.

Henkilökohtaista apua koskevasta uudistuksesta aiheutuvien kustannusten seuranta ja seurantatietojen mahdollisia vaikutuksia kuntien valtionosuuden määräytymiseen käsitellään luvussa 5.

Esityksen vaikutuksia kuntien hallintokustannuksiin tarkastellaan seuraavassa luvussa 4.2.

4.2. Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Vammaispalvelulakiin ehdotetut säännökset palvelutarpeen selvittämisestä, palvelu-

suunnitelman laatimisesta ja asian viivytyksettömästä käsittelystä eivät ole kokonaan uusia velvoitteita kunnille. Sosiaalihuollossa tulee nykyisenkin lainsäädännön perusteella riittävästi selvittää asiakkaiden palvelutarve, laatia palvelusuunnitelmat sekä huolehtia viivytyksettömästä menettelystä asioiden käsittelyssä. Näissä asioissa on kuitenkin vaihtelua ja puutteita menettelytavoissa eri puolilla maata.

Vammaispalvelulain uudistus kokonaisuudessaan merkitsee, että kuntien sosiaaliviranomaiset saattavat joutua tarkistamaan menettelytapojaan ja käytännön työtä ohjaavia soveltamisohjeitaan. Kuntien sosiaalitoimen henkilöstö tarvitsee myös kouluttautumista uusien säännösten soveltamista varten.

Ehdotetut määräajat palvelun tarpeen selvittämiseksi ja hallintopäätösten tekemiseksi voivat lain voimassaolon alkuvaiheessa edellyttää, että kunnat jossain määrin lisäävät sosiaalitoimen henkilöstön työpanosta vammaispalvelujen toimeenpanoon. Samansuuntaisia paineita aiheutuu myös totuttelusta uusien henkilökohtaista apua koskevien säännösten soveltamiseen. Edellä tarkoitettujen tehtävien kuuluisivat lähinnä sosiaaliohjaajien tai sosiaalityöntekijöiden hoidettaviksi.

Siltä osin kuin ehdotettujen muutosten voidaan katsoa lisäävän kuntien lakisääteisiä

velvoitteita, ne kasvattaisivat kuntien sosiaalitoimen henkilöstön tarvetta koko maassa yhteensä arviolta 18—22 henkilötyövuodella. Siitä aiheutuisi kunnille vuositason noin 900 600 euron lisäkustannukset, jos yhden henkilötyövuoden kustannukset olisivat keskimäärin 40 000—50 000 euroa. Vuonna 2009 kuntien lisäkustannukset olisivat noin 300 200 euroa, koska uudistus tulisi voimaan syyskuun alusta. Valtion osuus kustannusten lisäyksestä on 34, 64 prosenttia eli 104 000 euroa. Kustannusten lisäys on otettu huomioon kuntien valtionosuuden mitoituksessa vuotta 2009 koskevassa talousarvioesityksessä momentin 33.60 kohdalla.

Henkilökohtaista apua koskevan uudistuksen toimeenpano edellyttää sosiaali- ja terveysministeriöltä ja osittain myös sen alaiselta valtionhallinnolta panostusta uudistusta koskevaan tiedottamiseen, kouluttamiseen ja ohjaukseen. Tarkoitus on, että uudistusta koskevat tulkintasuositukset laaditaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa ja niitä levitetään kentälle muun muassa käyttäen hyväksi sähköisiä tiedonvälityskanavia samaan tapaan kuin on toimittu uutta lastensuojelulakia koskevien suositusten suhteen. Näin edistetäisiin käytännön asiakastyössä tehtävien ratkaisujen muodostumista yhdenmukaisiksi ja sisällöltään lain mukaisiksi.

Siitä huolimatta lain tulkintakäytäntöä jouduttaneen jossain määrin hakemaan myös tuomioistuimista ainakin lain voimassaolon alkuvaiheessa. Henkilökohtainen apu on vammaispalvelulain 8 §:n 2 momentissa tarkoitettu palvelu, jota koskevaan hallinto-oikeuden päätökseen saa hakea muutosta korkeimmalta hallinto-oikeudelta ilman valituspäätöstä lain 19 §:n mukaan.

4.3. Muut yhteiskunnalliset vaikutukset

4.3.1. Vaikutukset asiakkaiden asemaan

Ehdotus palvelutarpeen selvittämisestä, palvelusuunnitelman laatimisesta sekä määrääjasta vammaispalveluja koskevien asioiden käsittelyssä parantaa vammaisten henkilöiden asemaa ja oikeusturvaa sosiaalihuollon asiakkaana. Kansalaisten yhdenvertaisuus lisääntyy, jos uudistuksen tavoite alueellisten erojen vähentämisestä myös vammaispalve-

luja koskevassa päätöksenteossa toteutuu.

Henkilökohtaista apua koskevien ehdotusten arvioidaan edistävän vaikeavammaisten henkilöiden perusoikeuksien kuten yhdenvertaisuuden, itsemääräämisoikeuden, liikkumisvapauden, henkilökohtaisen vapauden ja turvallisuuden sekä yksityisyydensuojan toteutumista.

Vaikeavammaisten henkilöiden mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan eri toimintoihin, työelämään sekä opiskeluun lisääntyvät henkilökohtaisen avun ansiosta. Omatoimisuuden ja osallistumismahdollisuuksien lisääntyminen vaikuttaa positiivisesti vammaisten kansalaisten asemaan yhteiskunnassa ja koko kansalaisyhteiskunnan toimintaan. Vaikeavammaisten henkilöiden voimavarat saadaan käyttöön nykyistä paremmin. Tämä edistää heidän omaa henkistä ja fyysistä hyvinvointiaan ja vähentää heidän tarvettaan käyttää muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Vaikeavammaisten henkilöiden mahdollisuus osallistua yhteisten asioiden hoitoon hyödyttää yhteiskuntaa kokonaisuudessaan.

Henkilökohtainen apu mahdollistaa nykyistä paremmin myös vaikeavammaisten henkilöiden sosiaalista kanssakäymistä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Mahdollisuus saada yksilöllistä henkilökohtaista apua kodin ulkopuoliseen toimintaan parantaa erityisesti asumispalveluiden piirissä olevien tai kotona omaisten avun turvin asuvien vaikeavammaisten henkilöiden osallistumismahdollisuuksia eri toimintoihin kodin ulkopuolella omien valintojensa mukaisesti.

Henkilökohtaisen avun säätäminen kunnan erityisen järjestämisvastuun alaiseksi palveluksi merkitsee, että kunnat asettavat nämä palvelut etusijalle määrärahasidonnaisiin palveluihin ja tukitoimiin nähden. Jos kunnan taloudelliset voimavarat eivät riitä tyydyttämään kaikkia palvelujen ja tukitoimien tarvetta, määrärahasidonnaisia palveluja ja tukitoimia tarvitsevien asiakkaiden asema saattaa heikentyä. Tällainen kehitys otetaan huomioon lain toimeenpanon seurannassa ja mahdollisia vammaispalvelujen lainmuutostarpeita tarkastellaan vammaislainsäädännön kokonaisuudistusta jatkettaessa.

Kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla siirtyminen ensisijaisesti vammaispalvelulain

piiriin vahvistaa kehitysvammaisten henkilöiden oikeudellista yhdenvertaisuutta ja vähentää vanhentunutta jakoa kehitysvammaisten ja muiden vammaisten henkilöiden välillä. Tämä on vammaispoliittisesti ja kehitysvammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien kannalta merkittävä muutos.

4.3.2. *Vaikutukset työllisyyteen ja työelämään*

Henkilökohtainen apu edistää ja mahdollistaa vaikeavammaisten henkilöiden tuloa työmarkkinoille ja pysymistä siellä. Samalla vaikeavammaisten henkilöiden omaisten ja muiden läheisten vastuu avustamisesta vähenee ja nämä pystyvät nykyistä paremmin käymään ansiotyössä kodin ulkopuolella.

Avustajien lisääntynyt tarve parantaa työllisyyttä ja luo myös uusia työpaikkoja esimerkiksi maaseudulla henkilöille, jotka eivät ole olleet vakituisesti työllistyneitä.

Vammaisjärjestöt ovat käynnistäneet useita hankkeita, jotka tähtäävät henkilökohtaisen avun kehittämiseen muun muassa erilaisten henkilökohtaisen avun keskusten muodossa. Henkilökohtaista apua koskevan lainsäädännön vahvistaminen ja avun järjestämistapojen monipuolistuminen edistää myös näiden hankkeiden toteuttamista, mikä puolestaan helpottaa kuntien vammaispalveluista vastaavan henkilöstön työtä ja auttaa heitä toiminnan järjestämisessä kustannustehokkaasti. Henkilökohtaisen avun seudulliset keskuksat mahdollistaisivat monipuolisen tuen sekä vaikeavammaisille työnantajille että avustajille. Ne voisivat auttaa avustajan ja sijaisten rekrytoinnissa, palkanmaksussa ja muissa hallinnollisissa asioissa sekä tarjoaisivat myös koulutusta, ohjausta ja neuvontaa.

5. Uudistuksen toimeenpanon seuranta

Henkilökohtaisen avun säätäminen subjektiiviseksi oikeudeksi on merkittävä periaatteellinen uudistus niin vaikeavammaisen asiakkaan kuin myös palvelujen järjestämisestä vastaavan kunnan kannalta. Valmistelun yhteydessä on esitetty toisistaan poikkeavia arvioita siitä, missä määrin uudistus lisää palvelujen kysyntää ja kuntien kustannuksia.

Muun muassa tästä syystä on tärkeää seurata uudistuksen toimeenpanoa erityisesti sen voimassaolon alkuvuosina. Sosiaali- ja terveysministeriö käynnistää uudistuksen toimeenpanoa ja vaikutuksia koskevan erillisen seurannan, jonka perusteella arvioidaan ehdotetun lainsäädännön toimivuutta kokonaisuudessaan sekä mahdollisia täsmennystarpeita.

Seurannan toteuttamisesta vuosina 2009—2013 sovitaan Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen sekä Kansanterveyslaitoksen tilalle perustettavan uuden laitoksen ja sosiaali- ja terveysministeriön välisessä tulossopimuksessa. Laitoksen tulee toimittaa ministeriölle vuosittain tiedot uudistuksen toimeenpanosta kuntien tilinpäätösten valmistuttua. Sosiaali- ja terveysministeriö antaa vuosittain selvityksen kustannuskehityksestä Kunnallistalouden ja -hallinnon neuvottelukunnalle.

Jos seurantatiedot osoittavat kuntien kustannusten muodostuneen suuremmiksi kuin tässä esityksessä on arvioitu, valtion osuus lisäyksestä rahoitetaan valtiontalouden kehyksissä sosiaali- ja terveydenhuoltoon osoitettuja määrärahoja kohdentamalla.

Edellä kuvattu seuranta ei liity kuntien valtionosuuslaissa (1147/1996) tarkoitettuun valtion ja kuntien väliseen kustannustenjakoon tai sen tarkistamiseen.

6. Asian valmistelu

6.1. Valmisteluaineisto

Valmistelussa on otettu huomioon vammaislainsäädännön kokonaisuudistamista koskevan hankkeen aikana kertynyt aineisto. Kokonaisuudistusta varten selvityshenkilö Jukka Kumpuvuori teki juridisen esiselvityksen vammaispalvelulain ja kehitysvammalain yhteensovittamisesta (STM 2004:14) ja selvityshenkilö Erkki Paara selvityksen vaikea- ja monivammaisten henkilöiden palvelujen hallinnon ja rahoituksen järjestämisestä sekä palveluissa tarvittavan erityisosaamisen turvaamisesta (STM 2005:4). Selvityksiä ja niistä annettuja lausuntoja on käytetty valmistelun pohjana. Myös aikaisemmassa asiantuntijavalmistelussa kertynyttä aineistoa ja eri sidosryhmien kuulemisesta kertynyttä ai-

neistoa on otettu huomioon valmistelussa.

Tausta-aineistona on otettu huomioon myös vuonna 2006 valmistunut vammaispoliittinen selonteko ja sen tausta-aineistot, selvityshenkilö Jukka Kumpuvuoren selvitys perusoikeuksien rajaamisesta (STM 2006:45) sekä hengityshalvauspotilaiden hoitoa selvittäneen asiantuntijatyöryhmän selvitys (STM 2006:61).

Kehitysvammalain ja kehitysvammapalvelujen osalta on otettu huomioon Aila Kumpulaisen kehitysvammapalveluita vuonna 2004 koskeva selvitys (STM 2007:30) sekä selvityshenkilö Markku Niemelän kehitysvammaisten yksilöllisen asumisen kehittämistä koskeva selvitys (STM 2007:73).

6.2. Sidosryhmien kuuleminen ja lausuntojen huomioon ottaminen

Hallituksen esitys on edellä mainitun vammaislainsäädännön uudistamistyön aikana kertyneen valmisteluaineiston pohjalta valmisteltu virkatyönä sosiaali- ja terveysministeriössä. Hallituksen esitystä valmisteltaessa on useaan kertaan tavattu ja kuultu sekä

Vammaisfoorumi ry:n että Suomen Kuntaliiton edustajia. Esityksen sisällöstä on myös keskusteltu Valtakunnallisessa vammaisneuvostossa, johon kuuluvat keskeisimmät vammaispolitiikan toteuttamisessa mukana olevat sidosryhmät. Lisäksi on eri tavoin oltu yhteydessä useiden kuntien, eri vammaisjärjestöjen sekä Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen vammaispalvelujen asiantuntijoihin.

Esityksestä ei ole kiireisen valmisteluajan vuoksi järjestetty lausuntokierrosta, mutta valmistelussa on otettu huomioon ja sovitettu yhteen niin kuntasektorin kuin vammaisjärjestöjenkin näkemyksiä.

Esitystä on käsitelty kunnallistalouden ja -hallinnon neuvottelukunnassa sekä sosiaalipoliittisessa ministerityöryhmässä.

7. Riippuvuus muista esityksistä

Esitys liittyy valtion vuoden 2009 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotusten perustelut

1.1. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista

3 §. *Vastuu palvelujen ja tukitoimien järjestämisestä.* Voimassa olevan pykälän mukaan laissa tarkoitettujen palvelujen ja tukitoimien järjestämisvastuu kuuluu kunnalle. On tärkeää, että näitä palveluja ja tukitoimia järjestettäessä kunnioitetaan vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta sekä kiinnitetään erityistä huomiota hänen vammastaan tai sairaudestaan aiheutuvaan avuntarpeeseen ja hänen yksilölliseen elämäntilanteeseensa. Sen vuoksi pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 2 momentti, jossa painotetaan yksilöllisen avuntarpeen huomioimista vammaispalveluita järjestettäessä. Tämä tarkoittaa erityisesti sosiaalihuollon asiakaslain 8 §:ssä olevien asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja osallistumista koskevien säännösten huomioon ottamista.

Asiakaslain 8 §:n soveltaminen vammaispalveluissa merkitsee muun muassa, että vammaiselle henkilölle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa siihen, millaisia palveluita ja tukitoimia hänelle järjestetään ja millä tavoin ne toteutetaan siten, että ne parhaiten edistävät hänen itsemääräämisoikeutensa toteutumista ja lisäävät hänen mahdollisuuksiaan toimia ja osallistua yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Erityisesti kun on kyse sellaisista palveluista tai tukitoimista, joilla on vaikutusta vammaisen henkilön henkilökohtaisen vapauden, yksityisyyden suojan ja itsemääräämisoikeuden toteutumiseen, olisi ensisijaisesti otettava huomioon vammaisen henkilön oma käsitys hänen avun- tai palveluntarpeestaan ja palveluiden järjestämistavasta. Edellä tarkoitettuja tilanteita liittyy muun muassa henkilökohtaisen avun ja asumiseen liittyvien palveluiden järjestämiseen.

3 a §. *Palvelutarpeen selvittäminen ja palvelusuunnitelma.* Pykälän 1 momentissa ehdotetaan säädettäväksi vammaispalvelujen ja tukitoimien tarpeen selvittämisestä. Ehdotuksen mukaan selvittäminen on aloitettava vii-

pymättä sen jälkeen, kun vammaisen henkilö tai hänen laillinen edustajansa, omaisensa tai muu henkilö tai viranomaisen on ottanut yhteyttä kuntaan palvelujen saamiseksi. Säännöksessä tarkoitettu yhteydenotto voi olla joko suullinen, esimerkiksi henkilökohtainen käynti tai puhelinsoitto taikka kirjallinen tiedustelu tai hakemus.

Ehdotettu säännös täydentäisi sosiaalihuoltolain 40 a §:ää, jossa säädetään sosiaalipalvelujen tarpeen arvioinnista. Mainitun pykälän 1 momentin mukaan kiireellisissä tapauksissa sosiaalipalvelujen tarve on arvioitava viipymättä. Tämä säännös koskee kaikenlaisten sosiaalipalvelujen tarvetta ja kaikkia niiden tarpeessa olevia henkilöitä, joten sitä sovelletaan myös kaikkiin vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin ja niiden tarpeessa oleviin henkilöihin. Ehdotettu laki ei tuo tähän muutosta.

Sosiaalihuoltolain 40 a §:n 2 momentissa säädetään asiakkaan oikeudesta päästä seitsemän arkipäivän määräajassa palvelujen tarpeen arviointiin muissa kuin kiireellisissä tapauksissa. Määräaika alkaa kulua siitä, kun asiakas taikka hänen laillinen edustajansa tai omaisensa taikka muu henkilö tai viranomaisen on ottanut yhteyttä kunnan viranomaisen palvelujen saamiseksi. Voimassa oleva sosiaalihuoltolain 40 a §:n 2 momentti koskee vain 80 vuotta täyttäneitä vanhuksia sekä niitä vammaisia henkilöitä, jotka ovat oikeutettuja vammaisetuuksista annetun lain (570/2007) mukaiseen ylimpään eläkettä saavan hoitotukeen. Ehdotettuun säännökseen sisältyisi sama enimmäisaika kuin sosiaalihuoltolain 40 a §:n 2 momenttiin. Palvelujen ja tukitoimien tarpeen arviointi olisi siten aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä niiden saamista koskevan yhteydenoton jälkeen. Säännöksessä tarkoitettu yhteydenotto voisi tulla samoilta tahoilta kuin sosiaalihuoltolain 40 a §:n mukaisissa tilanteissa. Kunnan velvollisuus aloittaa palvelutarpeen selvittäminen määräajassa koskisi kaikkia vammaispalvelulaisissa tarkoitettujen palvelujen tarpeessa olevia vammaisia henkilöitä.

Tarkoitus on, että vammaisen henkilön palvelutarve selvitetään hänen tilanteensa ja

olosuhteidensa edellyttämässä laajuudessa. Pääsääntönä olisi kotikäynti tai vähintään asiakkaan henkilökohtainen tapaaminen, jolloin sosiaali- ja terveystieteiden ammattihenkilölle muodostuu käsitys asiakkaan tilanteesta ja toimintakyvystä. Vammaispalveluasioissa tarvitaan toisinaan vammaisen henkilön vamman tai sairauden laadusta ja muista olosuhteista riippuen selvityksiä myös muilta viranomaisilta ja asiantuntijoilta. Tarvittaessa voidaan käyttää vammaisten henkilöiden toimintakyvyn arviointiin soveltuvia käytettävissä olevia arviointimenetelmiä. Palvelutarpeen selvittämisessä on kiinnitettävä riittävästi huomiota myös selvityksen laatijoiden ammattitaitoon.

Sosiaalihuollon asiakaslain 8 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide sekä muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan. Tämän periaatteen mukaisesti ei myöskään palvelutarpeen selvittämiseen tule ryhtyä tai jo aloitettu selvittäminen on keskeytettävä, jos vammaisen henkilö sitä vastustaa. Asiakkaalle on kuitenkin ennen toimenpiteistä luopumista annettava riittävässä määrin asiakaslain 5 §:n mainittu selvitys hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä niistä erilaisista vaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista, joilla on merkitystä hänen asiassaan.

Pykälän 2 momenttiin sisällytettäisiin palvelusuunnitelmaa koskeva säännös, jonka mukaan suunnitelma olisi laadittava ilman aiheutonta viivytystä. Muutoin suunnitelma laadittaisiin siten kuin asiakaslain 7 §:ssä säädetään. Viittaus asiakaslakiin merkitsee ensinnäkin, että palvelusuunnitelma on aina laadittava, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman muutoin ole ilmeisen tarpeetonta (asiakaslain 7 §:n 1 momentti). Toiseksi viittaus merkitsee, että suunnitelma on laadittava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhteisymmärryksessä asiakkaan kanssa ja eräissä tapauksissa yhteisymmärryksessä myös hänen laillisen edustajansa, omaisensa tai muun läheisensä kanssa (asiakaslain 7 §:n 2 momentti).

Luonnollisesti myös muut asiakaslain säännökset asiakkaan oikeuksista tulisi ottaa huomioon palvelusuunnitelmaa laadittaessa. Asiakaslain mukaan sosiaalihuollon henki-

löstön on selvittävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan (5 §). Asiakkaalle on niin ikään annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen ja hänen itsemääräämisoikeuttaan on kunnioitettava (8 §). Jos täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, henkisen toiminnan vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan tai vaikuttamaan palvelujensa tai sosiaalihuoltoonsa liittyvien muiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteutukseen tai ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvittävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka muun läheisen henkilön kanssa (9 §). Alaikäisen henkilön toivomukset ja mielipide on selvittävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla (10 §).

Palvelusuunnitelma ei ole luonteeltaan sellainen asiakirja, jonka perusteella asiakas voi vaatia suunnitelmaan sisältyviä palveluja ja tukitoimia, vaan niiden myöntämisestä tehdään erikseen hallintopäätökset asiakkaan tai hänen edustajansa hakemusten perusteella. Tarkoitus on, että palvelusuunnitelmasta käyvät riittävän yksityiskohtaisesti ilmi ne asiakkaan yksilölliseen palvelutarpeeseen ja elämäntilanteeseen liittyvät seikat, joilla on merkitystä palvelujen sisällöstä, järjestämisestä ja määrästä päätettäessä. Lähtökohtana olisi pidettävä sitä, ettei palvelusuunnitelmaan kirjattuja seikkoja tulisi ilman perusteltua syytä sivuuttaa päätöksenteossa. Koska palvelusuunnitelman merkitys suhteessa palveluja ja tukitoimia koskevan hallintopäätöksen saattaa olla asiakkaalle epäselvä, sosiaalitoimen viranhaltijan tulee asiakaslain 5 §:n mukaisesti selvittää asiakkaalle hänen oikeutensa ja ohjata hänet palvelusuunnitelman tekemisen yhteydessä tekemään tarvittavat hakemukset palvelujen ja tukitoimien saamiseksi.

Pykälän 2 momentissa ehdotetaan säädetäväksi myös palvelusuunnitelman tarkistamisesta. Säännös vastaisi sosiaalihuollon asiakaslain esitöistä (HE 137/1999) ilmenevää kantaa, jonka mukaan suunnitelmaa voitaisiin toiminnan edistytessä muuttaa josta-

vasti asiakkaan tarpeiden tai olosuhteiden muutoin muuttuessa. Suunnitelmaan voidaan sisällyttää maininta siitä, kuinka usein suunnitelmaa tarkistetaan. Vammaisen henkilön yksilöllinen elämäntilanne vaikuttaa tarkistamisen aikaväliin. Joka tapauksessa suunnitelmaa olisi perusteltua arvioida ja tarkistaa yhdessä asiakkaan tai tämän laillisen edustajan taikka omaisen tai muun läheisen henkilön kanssa vähintään kahden - kolmen vuoden välein.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin palveluja ja tukitoimia koskevien hallintopäätösten teon viivytyksettömyydestä. Päätökset olisi kaikissa tapauksissa tehtävä ilman aiheutonta viivytystä. Enimmäisaika päätösten tekemiselle olisi pääsääntöisesti kolme kuukautta siitä, kun asiakas tai hänen edustajansa on esittänyt palvelua tai tukitointa koskevan hakemuksen sosiaalipalveluista vastaavalle viranomaiselle. Määräajasta voitaisiin poiketa, jos asian selvittäminen vaatii erityisestä syystä pitemmän käsittelyajan. Esimerkiksi vamma tai sairauden harvinaisuus voi aiheuttaa sen, että asiakkaan palvelutarpeen selvittäminen ja tarvittavien palveluiden ja tukitoimien järjestäminen kestää yli kolme kuukautta. Ehdotetun säännöksen mukaan asia tulee silloinkin käsitellä ilman aiheutonta viivytystä. Tärkeää on huolehtia siitä, että tarpeeton sairaala- tai laitoshoido vältetään.

4 §. Lain suhde muuhun lainsäädäntöön. Pykälän 1 momentin ensimmäinen virke vastaa asiallisesti voimassa olevaa sääntelyä, jonka mukaan vammaispalvelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestetään silloin kun vammaisen henkilö ei saa riittäviä ja hänelle sopivia palveluja tai tukitoimia muun lain nojalla. Säännös ilmentää sosiaalihuollon lainsäädännössä omaksuttua periaatetta yleisten, kaikille asiakasryhmille tarkoitettujen palvelujen ensisijaisuudesta.

Pykälän 1 momentin toisessa virkkeessä ehdotetaan säädettäväksi vammaispalvelulain suhteesta kehitysvammaisten erityishuollosta annettuun lakiin (kehitysvammalaki, 519/1977). Nykyisin sekä vammaispalvelulaki että kehitysvammalaki on molemmat määritelty toissijaisiksi. Vallitsevan tulkintakäytännön mukaan kehitysvammalaki on pidetty vammaispalvelulakiin nähden erityislakina, jota on sovellettava ensisijaisena. Eh-

dotettu säännös muuttaisi tilannetta. Pääsäännön mukaan myös kehitysvammalain 1 §:ssä tarkoitettujen henkilöiden vammaisuutensa vuoksi tarvitsemat erityispalvelut järjestettäisiin ensisijaisesti vammaispalvelulain nojalla. Kehitysvammalain 1 §:ssä tarkoitetaan henkilöitä, joiden kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vammaisuuden vuoksi.

Ehdotetulla säännöksellä selkeytetään kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain ja vammaispalvelulain yhteensovitusta. Säännöksellä pyritään lähinnä turvaamaan niille kehitysvammaisille henkilöille, jotka ovat vammaispalvelulain tarkoittamia vammaisia tai vaikeavammaisia, vammaispalvelulainsäädännön mukaiset palvelut ja tukitoimet ensisijaisesti vammaispalvelulainsäädännön nojalla.

Säännöksellä ei ole tarkoitus siirtää kehitysvammaisten erityishuollon järjestämiseen sisältyviä tehtäviä vammaispalvelulain nojalla kunnan järjestettäväksi, eikä sillä ole tarkoitus muutoinkaan puuttua erityishuollon tarpeessa oleville henkilöille järjestettävien erityishuoltopalvelujen järjestämiseen. Kehitysvammaiselle henkilölle voitaisiin edelleen järjestää palveluita kehitysvammalain nojalla, jos vammaispalvelulain nojalla järjestettävät palvelut eivät olisi asiakkaan kannalta riittäviä tai sopivia. Jos kehitysvammaisen henkilö tarvitsee esimerkiksi perhehoitoa, se järjestettäisiin kehitysvammalain nojalla, koska mainittu palvelumuoto ei kuulu vammaispalvelulain mukaiseen palveluvalikoimaan. Niin ikään erittäin vaativaa ja monialaista erityisosaamista sekä ympärivuorokautista hoitoa ja valvontaa edellyttäviä palveluita voitaisiin kehitysvammaiselle henkilölle edelleen järjestää kehitysvammalain nojalla. Tällaisessa tapauksessa vammaispalvelulain tarjoamat palvelut ja tukitoimet eivät ole henkilön palvelutarpeen kannalta riittäviä ja sopivia. Kehitysvammalain mukainen palvelu voi olla ensisijainen myös silloin, kun se on esimerkiksi asiakasmaksusäännökset huomioon ottaen asiakkaalle merkittävästi edullisempaa kuin vastaava vammaispalvelulain mukainen palvelu. Esimerkiksi erityishuoltoon kuuluvat kuljetuspalvelut olisi tällä perusteella järjestettävä kehitysvammalain

mukaan, koska silloin ne ovat maksuttomia, kun taas vammaispalvelulain mukaisista kuljetuspalveluista voidaan periä maksu.

Siltä osin kuin kehitysvammaiselle henkilölle siirrytään järjestämään palveluja vammaispalvelulain nojalla kehitysvammalain sijasta, palvelut jäävät pois kehitysvammalain mukaisesta erityishuolto-ohjelmasta. Kehitysvammalain 34 §:n mukaan erityishuolto-ohjelma on laadittava jokaiselle kunnassa asuvalle erityishuollon tarpeessa olevalle. Ohjelmaan kirjataan kaikki erityishuollon toteuttamiseksi tarvittavat palvelut, jotka järjestetään kehitysvammalain nojalla. Erityishuolto-ohjelma on laadittava yhteistyössä henkilön itsensä, hänen edunvalvojansa tai huoltajansa sekä sosiaalilautakunnan kanssa. Ohjelman hyväksyy erityishuollon johtoryhmä tai sen määräämissä rajoissa toimintayksikön vastaava johtaja. Erityishuolto-ohjelma on luonteeltaan hallintopäätös, josta voidaan valittaa lääninhallitukseen. Läninhallitus voi määrätä ohjelman oikaistavaksi, jos ohjelma ei ole tarkoituksenmukainen.

8 §. Vammaisille tarkoitetut palvelut. Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvaksi palveluksi henkilökohtainen apu vaikeavammaiselle henkilölle. Henkilökohtainen apu kuuluu niihin vammaispalvelulain 19 §:n 1 momentissa tarkoitettuihin palveluihin, joita koskevista hallinto-oikeuden päätöksistä saa valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen ilman valituslupaa. Henkilökohtaisen avun sekä muiden vaikeavammaisen henkilön tarvitsemien palveluiden järjestämistapa ja tarvittavan avun määrä määriteltäisiin edellä 3 a §:n mukaisessa vammaiselle henkilölle laadittavassa yksilöllisessä palvelusuunnitelmassa. Henkilökohtaisen avun sisällöstä, saannin edellytyksistä ja järjestämistavoista säädettäisiin ehdoteissa 8 c ja 8 d §:ssä.

Pykälän 2 momentin lopussa oleva maininta laitoshoidon tarpeesta esteenä palveluasumisen järjestämiselle ehdotetaan muotoiltavaksi uudelleen ja täsmennettäväksi. Ehdotuksen mukaan kunnalla ei olisi velvollisuutta järjestää palveluasumista eikä henkilökohtaista apua niille hyvin vaikea- ja monivammaisille henkilöille, joiden vaikean vamman tai sairauden takia tarvittavaa riittävää huo-

lenpitoa ei ole mahdollista turvata avohuollon toimenpitein vaan joiden kohdalla tarvitaan pääasiassa sairaanhoidon osaamista tai muuta erityisosaamista jatkuvasti tai pitkäaikaisesti. Säännös pitää sisällään myös ne tilanteet, joissa henkilö jo on palvelu- ja hoidontarpeensa kannalta perustellusti laitoshoidossa.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti, joka sisältää asetuksenantovaltuuden. Valtuus koskee ensinnäkin voimassa olevassa 8 §:n 1 momentissa mainitun kuntoutusohjauksen ja sopeutumisvalmennuksen sisältöä. Kuntoutusohjauksen sisällöstä säädetään vammaispalveluasetuksen 14 §:ssä ja sopeutumisvalmennuksen sisällöstä asetuksen 15 §:ssä. Lisäksi valtuus koskee ehdotetussa 8 §:n 2 momentissa mainittujen kuljetuspalvelujen ja palveluasumisen sisältöä ja järjestämistä. Näistä asioista säädetään kuljetuspalvelujen osalta asetuksen 4—6 §:ssä ja palveluasumisen osalta 10 ja 11 §:ssä. Ehdotetulla säännöksellä pyritään saattamaan voimassa oleva asetustasoinen sääntely nykyistä paremmin vastaamaan perustuslain 80 §:n mukaisia asetuksella säätämisen edellytyksiä. Asetuksen sisältöä ei ole tarkoitus muuttaa tässä yhteydessä. Nykyisten asetustasointen säännösten säädöstasoa ja sisältöä on tarkoitus arvioida tarkemmin vammaispalveluja koskevan lainsäädännön kokonaisuudistuksen seuraavassa vaiheessa.

8 c §. Henkilökohtainen apu. Pykälässä säädettäisiin henkilökohtaisen avun sisällöstä ja saamisen edellytyksistä. Muiden vaikeavammaisille henkilöille tarkoitettujen palvelujen ja tukitoimien tapaan myös henkilökohtaisen avun saanti edellyttäisi ehdotetun pykälän 1 momentin mukaan, että apu on välttämätöntä suhteessa vaikeavammaisen henkilön yksilölliseen avuntarpeeseen. Henkilökohtaista apua olisi järjestettävä niissä pykälän 1 momentissa tarkoitetuissa toimissa, joista vaikeavammaisen henkilö ei suoriudu ilman toisen henkilön antamaa apua.

Henkilökohtaisen avun luonteeseen kuuluu se, että avun tarvitsijalla on voimavaroja määritellä avun sisältö ja toteutustapa. Jos avun ja avustamisen tarve perustuu pääosin hoivaan, hoitoon ja valvontaan, tulisi siihen vastata muulla tavoin kuin henkilökohtaisella avulla.

Vaikeavammaisen henkilön avun tarve ei rajoitu vain kotona tapahtuviin toimiin vaan hän tarvitsee vastaavissa toiminnoissa apua myös kodin ulkopuolella. Siksi henkilökohtainen apu kattaa muutkin elämän alueet kuin asumisen ja kotona toimimisen.

Pykälän 1 momentin mukaan henkilökohtaiseen apuun kuuluisi ensinnäkin vaikeavammaisen henkilön avustaminen päivittäisissä toiminna kotona ja kodin ulkopuolella. Päivittäisillä toimilla tarkoitetaan niitä toimintoja, joita ihmiset elämässään tekevät joko joka päivä tai harvemmin mutta kuitenkin toistuvasti tietyin aikaväleihin. Päivittäiset toimet ovat asioita, jotka kuuluvat yleisesti elämässä tapahtuviin toimintoihin. Päivittäisiä toimia ovat muun muassa liikkuminen, pukeutuminen, henkilökohtaisen hygienian hoito, vaate- ja ruokahuolto, kodin siisteydestä huolehtiminen sekä asiointi. Myös vaikeavammaisen henkilön mahdollisuus huollossaan tai hoidossaan olevan lapsen päivittäisiin toimiin osallistuminen mahdollistettaisiin henkilökohtaisella avulla. Vammaispalvelulain mukaisen palveluasumisen tai muiden asumispalveluiden piirissä olevien vaikeavammaisten henkilöiden avun tarve päivittäisissä toiminna kotona voitaisiin edelleen turvata asumispalveluyksikön henkilökunnan antamalla avulla. Silloin tässä pykälässä tarkoitettu henkilökohtainen apu kohdistuisi lähinnä niihin päivittäisiin toimiin, jotka tapahtuvat kodin ulkopuolella.

Ehdotetun säännöksen mukaan henkilökohtaisen avun piiriin kuuluisivat myös työ ja opiskelu, harrastukset, yhteiskunnallinen osallistuminen sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitäminen Työ ja opiskelu määriteltäisiin samoista lähtökohdista kuin kuljetuspalveluihin liittyvässä vaikeavammaisten henkilöiden työ- ja opiskelumatkoja koskevassa oikeuskäytännössä. Työllä tarkoitetaan työsuhteeseen perustuvan toiminnan lisäksi myös yritystoimintaa. Säännöksessä tarkoitettuna opiskeluna pidettäisiin sellaista opiskelua, joka johtaa jonkin tutkinnon tai ammatin saavuttamiseen tai vahvistaa vaikeavammaisen henkilön ammattitaitoa sekä parantaa hänen mahdollisuuksiaan työllistyä. Muunlainen opiskelu katsottaisiin harrastukseksi ja henkilökohtaista apua siihen järjestettäisiin pykälän 5 momentin mukaisesti. Henkilö-

kohtainen apu sosiaaliseen vuorovaikutuksen ylläpitämiseen mahdollistaisi vaikeavammaiselle henkilölle muun muassa tavata ystäviä ja sukulaisia sekä muita ihmisiä kodin ulkopuolella.

Pykälän 3 momentissa määriteltäisiin vaikeavammaisuus suhteessa henkilökohtaiseen apuun. Kuten muutkin kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvat vammaispalvelut myös henkilökohtainen apu ehdotetaan kohdennettavaksi vaikeavammaisille henkilöille. Tämä vastaa nykyisen lain ja asetuksen esitöissä esitettyjä perusteluja sekä säännösten vakiintunutta soveltamiskäytäntöä. Henkilökohtaisen avustajan palkkauskustannusten korvaamisesta säädetään voimassa olevan lain 9 §:n 1 momentissa, joka koskee sanamuotonsa mukaan myös muita kuin vaikeavammaisia henkilöitä. Lain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen (HE 219/1986) yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan kuitenkin, että henkilökohtaisella avustajalla lisätään ja ylläpidetään nimenomaan vaikeavammaisen henkilön toimintaja osallistumismahdollisuuksia. Tarkemmat säännökset henkilökohtaisen avustajan palkkauskustannusten korvaamisesta sisältyvät voimassa olevan asetuksen 16 §:ään. Sen mukaan nämä kustannukset voidaan korvata sellaiselle vammaiselle henkilölle, joka tarvitsee runsaasti toisen henkilön apua kotona jokapäiväiseen elämään liittyvissä asioissa tai kodin ulkopuolella asioiden hoitamisessa, opiskelussa, harrastuksissa, työssä ja yleensä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Asetuksen perustelumuiotissa todetaan muun muassa, että koska kysymykseen tulevat vain erittäin vaikeavammaiset henkilöt, on heitä tarvittaessa ohjattava ja autettava avustajan palkkaukseen liittyvissä asioissa.

Ehdotetun säännöksen mukaan välttämättömän henkilökohtaisen avun tarpeessa olevana vaikeavammaisena pidettäisiin henkilöä, jonka avun tarve johtuu pitkäaikaisesta tai etenevästä vammasta tai sairaudesta eikä avun tarve johdu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista. Mitään ryhmää ei vamma tai sairauden laadun tai diagnoosin perusteella myöskään sinänsä suljettaisi säännöksen soveltamisen ulkopuolelle. Eteneviä, henkilön toimintakykyyn voimakkaastikin vaikuttavia sairauksia

ovat esimerkiksi MS-tauti, eräät lihassairaudet ja ALS. Esimerkiksi joissakin synnynnäisissä harvinaisissa sairauksissa sekä polioon mahdollisesti liittyvässä postpolio-syndroomassa avuntarve saattaa lisääntyä sairauden edetessä. Vamma tai sairaus katsottaisiin pitkäaikaiseksi myös tilanteissa, joissa sen aiheuttamat rajoitukset henkilön toimintakyvylle vaihtelevat. Tällöin vammaisuus ei välttämättä aiheuta jatkuvaa avuntarvetta, mutta vamman tai sairauden pahentuessa avuntarve voi olla runsastakin, kuten esimerkiksi vaikeahoitoisissa epilepsioissa ja eräissä neurologisissa sairauksissa. Yleisesti tulee muutoinkin ottaa huomioon avun tarpeen vaihtelut myös niin sanotuissa pysyvissä vammoissa. Tyypillistä on, että henkilö tarvitsee enemmän apua elämäntilanteiden muutostilanteissa, esimerkiksi siirtyessään kuntoutuksesta kotiin tai lapsuudenkodista opiskelemaan, kuin mahdollisesti myöhemmin tilanteen vakiinnuttua.

Vammaispalvelulaisissa ei nykyisinkään aseteta ylä- eikä alaikärajoja palvelujen ja tukitoimien saamiselle, vaan ainoana perusteena on henkilön vammasta tai sairaudesta aiheutuva tarve ja erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvien palvelujen ja tukitoimien kohdalla erikseen määritelty vaikeavammaisuus. Vaikeavammaisuudessa on usein kyse koko elämän ajan kestävästä toimintarajoitteesta, mikä on otettava huomioon arvioitaessa palveluiden ja tukitoimien järjestämistä riittävyttä suhteessa vaikeavammaisen henkilön elämäntilanteeseen. Myös ikääntyneillä vammaisilla henkilöillä sekä ikääntyneinä vammautuneilla henkilöillä on oikeus palveluihin ja tukitoimiin vammaisuuden perusteella samoin perustein kuin muillakin vammaisilla henkilöillä. Ikääntymiseen liittyvä vammaisuus on erotettavissa normaaliksi katsottavasta ikääntymisestä. Pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista johtuva avun ja tuen tarve ei edelleenkään kuuluisi vammaispalvelulain nojalla järjestettäväksi. Tähän avun ja tuen tarpeeseen vastaaminen tapahtuisi muun sosiaali- ja terveydenhuollon yleis- ja erityislainsäädännön nojalla.

Pykälän 3 momentissa ehdotetaan myös säädettäväksi, että henkilö olisi henkilökohtaisen avun suhteen vaikeavammaisen, jos

hän pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden johdosta välttämättä tarvitsee toisen henkilön apua 1 momentissa mainituista toimista suoriutumiseksi. Lisäksi edellytettäisiin, että avuntarve on toistuvaa. Tällä tarkoitetaan sekä määrällisesti runsasta, jatkuvaluonteista ja vuorokauden eri aikoina ilmenevää että myös määrällisesti vähäisempää mutta kuitenkin toistuvasti ilmenevää välttämätöntä avuntarvetta. Viimeksi mainittu tilanne on esimerkiksi näkövammaisilla henkilöillä, jotka selviytyvät itsenäisesti tutussa ympäristössä mutta tarvitsevat kuitenkin tietyissä toimita etenkin kodin ulkopuolella välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua. Myös esimerkiksi neurologisissa vammoissa ja kehitysvammoissa voi esiintyä hahmotusongelmia vieraassa ympäristössä. Henkilökohtaisen avun tarvetta arvioitaessa on tärkeää muodostaa käsitys siitä, selviytykö henkilö pykälässä mainituista toimista ilman toisen henkilön apua vai ei ja millaisella avun järjestämistavalla voidaan turvata vammaispalvelulain tarkoituksen sekä myös perustuslaissa olevien yksilön oikeuksien toteutuminen.

Pykälän 4 ja 5 momentissa ehdotetaan säädettäväksi henkilökohtaisen avun määrästä. Pykälän 4 momentti koskee päivittäisiä toimia sekä työtä ja opiskelua varten järjestettävää henkilökohtaista apua. Perustuslain 19 § 1 momentissa tarkoitetun välttämättömän huolenpidon turvaamiseksi on vaikeavammaiselle henkilölle järjestettävä hänen tarvitsemansa apu päivittäisissä toimita kotona ja kodin ulkopuolella. Tämä on edellytys sille, että vaikeavammaisen henkilö voi toimia kodin ulkopuolella, käydä töissä ja opiskella. Myös työhön ja opiskeluun liittyvänä apuna olisi järjestettävä siinä laajuudessa kuin vaikeavammaisen henkilö sitä välttämättä tarvitsee selviytyäkseen näistä toimita.

Tältä osin sääntely vastaisi kuljetuspalvelujen sääntelyssä omaksuttua periaatetta. Vammaispalveluasetuksen 6 §:n mukaan kuljetuspalveluja on myös järjestettävä työhön ja opiskeluun liittyvänä vaikeavammaisen henkilön välttämättömän tarpeen mukainen määrä. Muihin tarkoituksiin käytettävien kuljetuspalvelujen osalta säännöksessä on määritelty matkojen vähimmäismäärä – kahdeksantoista yhdensuuntaista matkaa kuukaudes-

sa. Tulkkipalvelujen vähimmäismäärä on määritelty vammaispalvelulain 8 a §:ssä vastaavasti tulkintatunteina kalenterivuoden aikana. Määritys ei koske opiskeluun liittyvää tulkkausta, jota on järjestettävä henkilön välttämättömän tarpeen mukaisesti.

Tuntimäärän mukaan määräytyisi myös henkilökohtaisen avun järjestäminen harrastuksia, yhteiskunnallista osallistumista sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämistä varten. Tästä säädettäisiin pykälän 5 momentissa. Edellä mainittuihin tarkoituksiin olisi järjestettävä henkilökohtaista apua pääsääntöisesti vähintään 30 tuntia kuukaudessa. Tuntimäärää mitoitettaessa on syytä ottaa huomioon vaikeavammaisen henkilön palvelusuunnitelmassa määritelty yksilöllinen avuntarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan. Palvelusuunnitelmaan olisi hyvä sisällyttää arvio ehdotetussa pykälässä mainittuihin tarkoituksiin tarvittavan henkilökohtaisen avun keskimääräisestä tuntimäärästä.

Tuntimäärä voisi olla myös pääsäännön mukaista määrää pienempi, jos se riittää turvaamaan vaikeavammaisen henkilön välttämättömän avuntarpeen. Perusteltu syy vähemmän tuntimäärää myöntämiseen olisi esimerkiksi se, että vaikeavammaisen henkilö itse pitää vähäisempää tuntimäärää avuntarpeeseensa nähden riittävänä. Vammaisjärjestöt ovat lainvalmistelun aikana selkeästi tuoneet esiin sen, ettei kukaan halua ilman välttämätöntä tarvetta vierasta ihmistä, avustajaa, jakamaan henkilökohtaisia ja intiimeimpiä asioitaan.

8 d §. *Henkilökohtaisen avun järjestämistavat.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin henkilökohtaisen avun järjestämisessä huomioon otettavista seikoista. Säännös koskee niin päätöksen tekoa kuin sen toimeenpanoaikin. Ehdotuksen mukaan kummassakin vaiheessa asiakkaan itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa ottamalla huomioon hänen toivomuksensa ja mielipiteensä siitä, millä tavoin järjestettynä henkilökohtainen apu parhaiten edistää hänen itsenäistä elämäänsä ja osallistumistaan sekä vastaa hänen yksilölliseen avuntarpeeseensa ja elämäntilanteeseensa. Henkilökohtaisen avun järjestämistavan tulee ehdotuksen mukaan tukea ja edistää vaikeavammaisen henkilön yhdenvertaista oikeutta elää yhteisössä sekä edesauttaa hän-

tä tekemään samanlaisia valintoja kuin muutkin ihmiset.

Pykälän 2 momentista ilmenisivät henkilökohtaisen avun järjestämistavat. Momentin 1 kohdassa säädettäisiin nykyisen kaltaiseen henkilökohtainen avustaja -järjestelmästä. Vaikeavammaisen henkilö toimisi avustajan työnantajana ja saisi kunnalta korvauksen avustajan palkkaamisesta aiheutuviin kustannuksiin sekä muihin kohtuullisiin avustajasta aiheutuviin välttämättömiin kustannuksiin samaan tapaan kuin voimassa olevan vammaispalveluasetuksen 16 §:n mukaisessa henkilökohtainen avustaja -järjestelmässä. Henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvia kustannuksia olisivat avustajalle maksettavan palkan lisäksi työnantajan maksettavaksi kuuluvat lakisääteiset maksut ja korvaukset. Näitä ovat nykyisten säännösten voimassaoloaikana vakiintuneen käytännön mukaisesti sosiaaliturvamaksut, eläkemaksut, pakollinen tapaturma- ja työttömyysvakuutusmaksut sekä työterveyshuollon maksut. Samoin korvattaviksi tulisivat työaikalain (605/1996) mukaiset korvaukset pyhä- ja ylitöistä sekä vuosilomalain (162/2005) mukaiset korvaukset sekä sairausajan palkka. Myös lakisääteisestä työsuojelusta johtuvat perhe- ja muut välttämättömät kulut voisivat tulla korvattaviksi. Korvattaviksi tulisivat myös vakituisen työntekijän tilalle palkatun sijaisen palkkaamisesta aiheutuneet vastaavat palkkakustannukset.

Lakisääteisten maksujen ja kustannusten lisäksi korvattaviksi tulisivat myös muut kohtuulliset avustajasta aiheutuvat välttämättömät kulut. Niitä voi syntyä jo ennen työsuhteen alkua liittyen avustajan rekrytointiin sekä vaikeavammaisen henkilön omaan koulutautumiseen työnantajana toimimiseksi. Välttämättömiksi kuluiksi voidaan katsoa myös avustajan matkakulut tilanteissa, joissa avustaminen edellyttää matkustamista työnantajan mukana esimerkiksi vaikeavammaisen henkilön työn tai harrastusten yhteydessä. Kunnan korvausvelvollisuutta määriteltäessä olisi edelleen otettava huomioon lainsäätäjän aikaisempi kanta siitä, että vamman tai sairauden edellyttämä henkilökohtaisen avustajan tarve kustannetaan kokonaisuudessaan kunnan varoista (StVm 39/1994).

Henkilökohtaisen avun järjestäminen hen-

kilökohtainen avustaja -järjestelmän mukaisesti edellyttää vaikeavammaiselta henkilöltä kykyä ja halua toimia työnantajana. Se merkitsee, että häneltä edellytetään kykyä kouluttaa ja opastaa avustaja työtehtäviin sekä kykyä hoitaa muut esimiehelle kuuluvat tehtävät ja työnantajuuteen liittyvät velvoitteet. Tarvittaessa kunnan viranomaisten tulisi ohjata ja auttaa vaikeavammaista henkilöä avustajan palkkaamiseen liittyvissä asioissa. Tästä säädetäisiin pykälän 3 momentissa. Työnantajana toimiessaan vaikeavammainen henkilö voi myös delegoida osan tehtävistään kolmannelle osapuolelle ostamalla tältä esimerkiksi palkanlaskentaan ja palkanmaksuun, koulutukseen ja avustajavälitykseen liittyviä palveluita. Joka tapauksessa työnantajavelvoitteiden hoitaminen edellyttää vaikeavammaiselta henkilöltä valmiuksia omaan elämänhallintaan ja päätöksentekoon. Vammasta tai sairaudesta johtuva avun tarve voi vaikuttaa muun muassa sen ratkaisemiseen, onko vaikeavammaisen henkilön mahdollista vastata työnantajavelvoitteista vai onko perusteltua ohjata hänet muiden säännöksessä mainittujen avustajapalvelujen piiriin.

Pykälän 2 momentin 2 kohdassa säädetäisiin mahdollisuudesta järjestää henkilökohtainen apu palvelusetelin avulla. Palveluseteli sopii henkilökohtaisen avun järjestämiseksi erityisesti silloin, kun kyseessä ovat pienet viikoittaiset avustajatuntimäärät tai kun vakitukselle avustajalle tarvitaan sijaisia. Kunta voisi antaa vaikeavammaiselle henkilölle sosiaalihuoltolain 29 a §:ssä tarkoitetun palvelusetelin henkilökohtaisen avun hankkimista varten. Sosiaalihuoltolain 29 a §:n mukaan kunta hyväksyy ne sosiaalihuollon palvelujen tuottajat, joiden palvelujen ostamiseen kunnan antamaa palveluseteliä voidaan käyttää (29 a §:n 1 momentti). Kunta voi hyväksyä vain sellaisen yksityisen palvelujen tuottajan joka on merkitty ennakkoprintärekisteriin (29 a §:n 2 momentti). Asiakas voi kieltäytyä hänelle tarjotusta palvelusetelistä, jolloin kunnan tulee ohjata hänet muilla tavoin järjestettävien palvelujen piiriin (29 a §:n 3 momentti). Ehdotettuun säännökseen sisältyvä viittaus sosiaalihuoltolain 29 a §:ään merkitsee, että myös henkilökohtaisen avun hankkimista varten annettavaan palveluseteliin sovelletaan edellä mainittuja

säännöksiä.

Ehdotetun säännöksen mukaan setelin arvon tulee olla kohtuullinen. Henkilökohtaisen avun järjestäminen palvelusetelin turvin edellyttää, että setelin arvo vahvistetaan kunnan päätöksellä sellaiseksi, että sillä on mahdollista hankkia henkilölle palvelusuunnitelmassa määritelty riittävä henkilökohtainen apu.

Pykälän 2 momentin 3 kohdan mukaan kolmantena järjestämistapana olisi ostopalvelu, jolla kunta hankkii avustajapalvelun joko julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Säännöksen mukaan kunta voisi järjestää henkilökohtaista apua myös osana omaa toimintaansa tai palvelutuotantoaan taikka yhteistyössä muiden kuntien tai kuntayhtymien kanssa. Tällöinkin tulee erityisesti ottaa huomioon mitä pykälän 1 momentissa on säädetty avun järjestämisestä.

Kaikkia pykälässä tarkoitettuja henkilökohtaisen avun järjestämistapoja voitaisiin myös yhdistää toisiinsa sekä muihin vammaispalvelulain ja muun sosiaalihuollon lainsäädännön mukaisiin palveluihin ja tukitoimiin, jos se on tarkoituksenmukaista vaikeavammaisen henkilön palvelusuunnitelmassa määritelty avuntarve huomioon ottaen. Esimerkiksi vaikeavammaisen henkilön asumiseen liittyviä palveluita voitaisiin täydentää ehdotuksen mukaisella henkilökohtaisella avulla, jos nämä palvelut eivät riittävästi turvaa vaikeavammaisen henkilön tarvitsemia palveluita asumispalveluyksikön tai kodin ulkopuolella. Tämän lisäksi kunta voi täydentää vaikeavammaisen henkilön tarvitseman avun kokonaisuutta sosiaalihuoltolain mukaisilla kotipalveluilla tai kotihoidolla sekä omaishoidolla.

Pykälän 4 momentissa ehdotetaan säädetäväksi siitä, että henkilökohtaisen avustajan työsuhteeseen tulisi pääsääntöisesti palkata perheen ulkopuolinen henkilö. Avustajana ei siis voisi toimia vaikeavammaisen henkilön puoliso, lapsi, vanhempi, isovanhempi tai muu läheinen eli avopuoliso tai samaa sukupuolta oleva elämäkumppani, ellei sitä erityisen painavasta syystä olisi pidettävä vaikeavammaisen henkilön edun mukaisena.

Henkilökohtainen apu on nykyisen henkilökohtainen avustaja -järjestelmän tavoin tarkoitettu mahdollistamaan vaikeavammaisen

henkilön itsenäistä elämää sekä kotona että kodin ulkopuolella. Tämä tavoite ei kaikissa tilanteissa täysin toteudu, jos lähiomainen toimii henkilökohtaisena avustajana. Lisäksi avustajan työnantajana toiminen aiheuttaa helposti jääviys- ja ristiriitatilanteita, jos kysymyksessä on perheen sisäinen työsuhte. Vajaavaltaiten henkilöiden kohdalla ongelmat liittyvät myös edunvalvontasuhteesta aiheutuviin tilanteisiin, jos vajaavaltaisen vaikeavammaisen henkilön huoltaja tai edunvalvojana toimiva omainen samalla tulisi työsuhteeseen päämiehensä kanssa.

Erityisen painavan syy palkata omainen tai muu läheinen henkilö avustajaksi voisi olla esimerkiksi äkillinen avuntarve, kun vakituinen avustaja sairastuu tai hänen työsuhteensa päättyy. Omaisen tai muun läheisen palkkaaminen avustajaksi voi olla perusteltua myös silloin, kun perheen ulkopuolisen avustajan löytäminen osoittautuu vaikeaksi. Vammaan tai sairauteen liittyvät erityiset syyt voivat niin ikään johtaa siihen, että on vaikeavammaisen henkilön edun mukaista, jos omainen tai muu läheinen henkilö toimii avustajana. Tällaisia tilanteita voi syntyä toimintakykyyn voimakkaasti vaikuttavissa vammoissa ja sairauksissa, joita ovat esimerkiksi ALS ja muut etenevät lihassairaudet, pitkälle edennyt MS-tauti sekä vaikeat traumaattiset aivovammat. Avustajalta edellytetään silloin muun muassa vaikeavammaisen henkilön fyysisen motoriikan hallintaa sekä vaikeimmissa tilanteissa eleiden ja tunnetilojen tulkintaa. Säännöksessä oleva rajaus ei estä jatkamasta voimassa olevia työsuhteita, joissa omainen tai muu läheinen henkilö on vakiintuneesti toiminut vaikeavammaisen henkilön avustajana, jos tilannetta voidaan pitää vaikeavammaisen henkilön edun mukaisena.

Vaikeavammaisen henkilön omainen tai läheinen, joka poikkeuksellisesti toimii häneen työsuhteessa olevana henkilökohtaisena avustajana, ei luonnollisesti voisi hoitaa samaa tehtävää kunnan kanssa tekemänsä omaishoitosopimuksen perusteella.

Ehdotettu rajaus selventäisi eroa omaishoidon ja henkilökohtainen avustaja -järjestelmän välillä. Henkilökohtainen avustaja on vaikeavammaiselle henkilölle itsenäisen ja omista valinnoista lähtevän toiminnan mah-

dollistaja. Omaishoittoon sen sijaan sisältyy selkeä hoivan ja hoidon elementti, joka ei lähtökohtaisesti kuulu avustajajärjestelmään. Ehdotettu muutos merkitsee, että omaishoito olisi ensisijainen tukimuoto tilanteessa, jossa omainen tai muu läheinen henkilö pääasiassa huolehtii vaikeavammaisen henkilön hoidosta ja huolenpidosta. Vastaavaa rajanvetoa toteutettiin omaishoitouudistuksen yhteydessä. Omaishoidosta annetussa laissa luovuttiin aikaisemmasta mahdollisuudesta, jonka mukaan omaishoitajana saattoi toimia myös muu kuin hoidettavan omainen tai läheinen.

9 §. Taloudelliset tukitoimet. Voimassa olevan lain 9 §:n 1 momentin tavoitin pykälän 1 momentissa säädettäisiin niistä taloudellisista tukitoimista, joita kunta järjestää vammaiselle henkilölle yleisen järjestämisvelvollisuutensa nojalla ja tarkoitukseen varamiensa määrärahojen rajoissa. Ehdotettu säännös poikkeaa voimassa olevan lain 9 §:n 1 momentista asiasisällöltään siten, että siinä ei ole mainintaa henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvien kustannusten korvaamisesta, koska henkilökohtaisesta avusta ja sen järjestämistavoista säädettäisiin lain 8 §:n 2 momentissa sekä 8 c ja 8 d §:ssä. Henkilökohtainen apu olisi ehdotuksen mukaan kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluva vaikeavammaisille henkilöille tarkoitettu palvelu, jonka yksi järjestämistapa voi olla henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvien kustannusten korvaaminen.

Muilta osin pykälän 1 momentin asiasisällön on tarkoitus vastata voimassa olevaa sääntelyä ja sen nojalla syntynyttä vakiintunutta soveltamiskäytäntöä. Ainoastaan säännöksen kirjoitusasu on pyritty muokkaamaan nykyistä johdonmukaisemmaksi ja säädösteknisesti oikeaoppiseksi.

Pykälän 1 momentin ensimmäinen virke koskee kustannuksia, jotka kunta voi korvata vammaiselle henkilölle hänen vammansa tai sairautensa edellyttämän tarpeen mukaisesti osittain tai kokonaan. Säännöksessä mainitaan erikseen vaatetuksen ja erityisravinnon hankkimisesta aiheutuvat ylimääräiset kustannukset. Lisäksi kysymykseen voivat tulla monenlaiset muutkin vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden mukaiset kustannuk-

set, jotka johtuvat lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarvittavista tukitoimista ja joihin vammaisen henkilö ei saa korvausta muun lain nojalla. Korvauksen suuruus määräytyisi kunnan harkinnan mukaan joustavasti sen perusteella, miten tarpeellinen kukin tukimuoto on vammaisen henkilön vamman tai sairauden kannalta.

Korvauksen suuruus on nykyisin säännely edellä kuvattua kaavamaisemmin, kun kyseessä on päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen tarvittavien välineiden, koneiden ja laitteiden hankkimisesta aiheutuvien kustannusten korvaaminen. Asiasta säädetään voimassa olevan asetuksen 17 §:n 2 momentissa. Sen mukaan korvaus on pääsäännön mukaan puolet vammaiselle henkilölle aiheutuneista todellisista kustannuksista. Vakiomalliseen välineeseen, koneeseen tai laitteeseen tehdyt vamman vaatimat välttämättömät muutostyöt korvataan kuitenkin kokonaan. Nämä korvauksen määräytymisperusteet säilytettäisiin sellaisenaan ehdotetun säännöksen toiseen ja kolmanteen virkkeeseen. Ehdotettu muutos on säädöstekninen ja sen tarkoituksena on saattaa sääntely vastaamaan perustuslain 80 §:n mukaista lailla säätämisen vaatimusta.

Voimassa olevan lain 9 §:n 2 momentin tavoin pykälän 2 momentissa säädettäisiin kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden alaisista taloudellisista tukitoimista. Kunnalla olisi velvollisuus korvata vaikeavammaiselle henkilölle kohtuulliset kustannukset, jotka aiheutuvat asunnon muutostöistä sekä asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta. Säännös vastaisi voimassa olevan lain 9 §:n 2 momenttia muutoin paitsi että maininta laitoshoidon tarpeesta esteenä pykälässä tarkoitettujen tukitoimien järjestämiselle ehdotetaan muotoiltavaksi uudella tavalla vastaavasti kuin edellä 8 § 2 momentissa.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti, joka sisältää asetuksenantovaltuuden. Valtuus koskee sekä 1 että 2 momentissa tarkoitettuja taloudellisia tukitoimia. Pykälän 1 momentissa tarkoitettujen ylimääräisten vaatetuskustannusten korvaamisesta säädetään nykyisin tarkemmin vammaispalvelusetuksen 18 §:ssä, ylimääräisten ravintokustannusten korvaamisesta asetuksen 19 §:ssä sekä päivittäisistä toiminnoista suo-

riutumisen tarvittavien välineiden, koneiden ja laitteiden hankkimisesta aiheutuvien kustannusten korvaamisesta asetuksen 17 §:n 1 momentissa. Pykälän 2 momentissa tarkoitettujen asunnon muutostöiden sekä asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta aiheutuneiden kustannusten korvaamisesta säädetään puolestaan asetuksen 12 ja 13 §:ssä. Ehdotetulla säännöksellä pyritään saattamaan voimassa oleva asetustasoinen sääntely nykyistä paremmin vastaamaan perustuslain 80 §:n mukaisia asetuksella säätämisen edellytyksiä. Asetuksen sisältöä ei ole tarkoitus muuttaa tässä yhteydessä. Nykyisten asetustasoisten säännösten säädöstasoa ja sisältöä on tarkoitus arvioida tarkemmin vammaispalveluja koskevan lainsäädännön kokonaisuudistuksen seuraavassa vaiheessa.

1.2. Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista

4 §. Maksuttomat sosiaalipalvelut. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (asiakasmaksulaki, 734/1992) 4 § sisältää luettelon maksuttomista sosiaalipalveluista. Nykyisin maksuttomia vammaispalvelulain mukaisia sosiaalipalveluja ovat kuntoutusohjaus, sopeutumisvalmennus, tulkkipalvelut, päivätoiminta, palveluasumiseen liittyvät erityispalvelut eräin poikkeuksin sekä vammaispalvelujen ja tukitoimien tarpeen selvittämiseksi tehtävät tutkimukset.

Asiakasmaksulain esitöistä ei ilmene, millä perusteella pykälässä tarkoitettu palvelut on määritelty maksuttomiksi. Sen sijaan asiaan otti kantaa Sosiaali- ja terveydenhuollon maksupolitiikkatoimikunta, joka jätti mietintönsä (Komiteamietintö 1993:17) 31 päivänä maaliskuuta 1993 eli pian asiakasmaksulain voimaantulon jälkeen. Toimikunta piti perusteltuna, että jatkossakin säädetään maksuttomiksi muun muassa palvelut, joissa on kysymys palvelun saajan toimintaedellytysten tasa-arvoistamisesta. Näitä palveluja voivat toimikunnan mukaan olla sellaiset vaikeavammaisille annettavat palvelut, jotka mahdollistavat vammasta huolimatta selviytymisen ja osallistumisen yhteiskunnan toimintoihin. Henkilökohtainen apu on tyypillisesti tällainen palvelu, joten se ehdotetaan lisättäväksi pykälän 5 kohdassa olevaan luette-

loon maksuttomista vammaispalveluista.

Henkilökohtaisen avun hankkimista varten annettavan palvelusetelin osalta maksuttomuus toteutuu suoraan voimassa olevan asiakasmaksulain 12 §:n 2 momentin säännöksellä, jonka mukaan palvelunkäyttäjältä ei saa periä asiakasmaksua, jos palvelu järjestetään palvelusetelillä.

2. Tarkemmat säännökset ja määräykset

Ehdotetut vammaispalvelulain 8 §:n 3 momentin ja 9 §:n 3 momentin asetuksenantovaltuutta koskevat säännökset ovat luonteeltaan säädösteknisiä eikä niiden johdosta ole tarkoitus antaa uusia tai muuttaa voimassa olevia asetustasoisia säännöksiä.

Sen sijaan vammaispalvelulakiin ehdotettujen muutosten johdosta on muutoin tarpeen tehdä eräitä tarkistuksia voimassa olevaan vammaispalveluasetukseen.

Asetuksen 2 §:ssä oleva erityissäännös palvelusuunnitelmasta on tarkoitus kumota tarpeettomana, koska palvelusuunnitelman tekemisestä ja tarkistamisesta säädetään ehdotetun lain 3 a §:ssä.

Henkilökohtaista avustajaa koskeva asetuksen 16 § on tarkoitus kumota tarpeettomana, koska henkilökohtaisesta avusta säädetään ehdotetun lain 8, 8 c ja 8 d §:ssä.

Palveluasumisen järjestämistä koskevan 11 §:n maininta ”ja joka ei ole jatkuvan laitoshuollon tarpeessa” poistetaan pykälästä tarpeettomana, koska asiasta säädetään ehdotetun lain 8 §:n 2 momentin viimeisessä virkkeessä.

Lisäksi on tarkoitus kumota asetuksen 17 § 2 momentti, joka koskee päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavien välineiden, koneiden ja laitteiden hankkimisesta aiheutuvien kustannusten korvaamista, koska asiasta säädetään ehdotetun lain 9 §:n 1 momentissa.

3. Voimaantulo

Lait ehdotetaan tulemaan voimaan 1 päivänä syyskuuta 2009. Lakien täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin voitaisiin ryhtyä jo ennen niiden voimaantuloa.

Valtiontalouden liikkumavara rajoittaa

mahdollisuutta ottaa täysipainoisesti käyttöön henkilökohtaisen avun järjestämistä koskeva 30 tunnin vähimmäismäärä, josta säädetään ensimmäisen lakiehdotuksen 8 §:n 4 momentissa. Säännös koskee henkilökohtaisen avun järjestämistä harrastuksia, yhteiskunnallista osallistumista ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämistä varten. Ehdotettu voimaantulosäännöksen 2 momentti merkitsee, että näihin tarkoituksiin annettavan henkilökohtaisen avun vähimmäismäärä olisi aluksi 10 tuntia kuukaudessa ja vasta vuoden 2011 alusta 30 tuntia.

4. Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

Esityksen suhdetta perustuslakiin on tarpeen arvioida eräiden vammaispalvelulakia koskevien ehdotusten suhteen. Perus- ja ihmisoikeuksien kannalta kysymys on ehdotuksen suhteesta perustuslain turvaamaan yhdenvertaisuuteen sekä omaisuuden suojaan.

Perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Ehdotettu vammaispalvelulain 8 c §:n 3 momentti sivuaa ikään perustuvan syrjinnän kieltoa. Säännöksessä määriteltäisiin vaikeavammaisen henkilösuhteessa henkilökohtaiseen apuun. Vaikeavammaisena pidettäisiin henkilöä, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden johdosta välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua suoriutuakseen pykälän 1 momentissa tarkoitetuista toiminnoista eikä avun tarve johdu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista. Säännöksellä ei suljeta ikääntyneitä henkilöitä henkilökohtaisen avun ulkopuolelle, vaan ainoana perusteena palvelun saamiselle on henkilön vammasta tai sairaudesta aiheutuva avun tarve. Merkitystä ei ole sillä, missä elämän vaiheessa henkilö on vammautunut tai sairastunut. Siten myös ikääntyneillä vaikeavammaisilla henkilöillä sekä ikääntyneenä vaikeasti vammautuneilla on oikeus henkilökohtaiseen apuun samoin perustein kuin muillakin vaikeavammaisilla henkilöillä.

Näin ollen säännöksen ei voida katsoa olevan ristiriidassa perustuslain 6 §:n kanssa.

Vammaispalvelulain mukaiset palvelut ja tukitoimet on kokonaisuudessaan alun perin tarkoitettu henkilöille, jotka tarvitsevat niitä nimenomaan vammaisuuden ja pitkäaikaisen sairauden perusteella iästään riippumatta. Valmistelun yhteydessä onkin noussut esiin tarve täsmentää vammaispalvelulain 2 §:ään sisältyvää vammaisen henkilön yleismäärittelyä niin, että ikääntymiseen liittyvät sairauden ja toimintarajoitteet eivät sellaisenaan kuuluisi lain soveltamisalaan. Käytettävissä olevien tilastotietojen ja muiden selvitysten valossa näyttää siltä, että käytännössä vammaispalvelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestetään nykyisin myös tavanomaisen ikääntymiseen liittyvän toimintakyvyn heikkenemisen perusteella. Rajauksen ulottaminen koko lain soveltamisalaan voisi siten joissakin tapauksissa heikentää niiden lääkäreiden henkilöiden asemaa, jotka nykyisin saavat laissa tarkoitettuja palveluja ja tukitoimia. Sen vuoksi ikääntymiseen liittyviä sairauksia ja toimintarajoitteita koskeva raja- us ulottuisi tässä vaiheessa vain henkilökohtaiseen apuun, joka on uusi kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden alainen palvelu.

Perustuslain 15 §:n mukaan jokaisen omaisuus on turvattu. Omaisuuden suojan alaan kuuluu myös sopimusvapaus, jonka osittaisesta rajoittamisesta on kysymys ehdotetun vammaispalvelulain 8 d §:n 4 momentissa. Säännös koskee tilannetta, jossa henkilökohtainen apu järjestetään siten, että vaikeavammaisen henkilö itse palkkaa avustajan ja saa tästä aiheutuviin kustannuksiin korvauksen kunnalta. Säännöksen mukaan henkilökohtaisena avustajana ei tällöin voisi toimia vaikeavammaisen henkilön omainen tai läheinen, ellei sitä erityisen painavasta syystä ole pidettävä vaikeavammaisen henkilön edun mukaisena. Ehdotettu säännös rajoittaa osittain vaikeavammaisen henkilön oikeutta valita avustaja ja tehdä työsopimus tämän kanssa.

Henkilökohtainen apu olisi nykyisen henkilökohtainen avustaja -järjestelmän tavoin tarkoitettu mahdollistamaan vaikeavammaisen henkilön itsenäistä elämää sekä kotona että kodin ulkopuolella. Henkilökohtainen avus-

taja on vaikeavammaiselle henkilölle itsenäisen ja omista valinnoista lähtevän toiminnan mahdollistaja. Tavoitteena on lisätä vaikeavammaisen henkilön itsenäisyyttä ja riippumattomuutta esimerkiksi omaisistaan. Tämä tavoite ei täysin toteudu, jos lähiomainen toimii henkilökohtaisena avustajana. Ehdotettu säännös on tarpeen sen varmistamiseksi, että vaikeavammaisen henkilö ei joutuisi tilanteeseen, jossa omainen tai läheinen vastoin avustettavan perimmäistä tahtoa haluaa ryhtyä avustajaksi esimerkiksi taloudellisista syistä. Vajaavaltaiten henkilöiden kohdalla raja- us on perusteltu myös niiden eturistiriitojen välttämiseksi, joita voi syntyä, jos vajaavaltaisen vaikeavammaisen henkilön huoltaja tai edunvalvojana toimiva omainen on työsuhteessa päämiehensä kanssa.

Ehdotetun säännöksen tavoitteena on nimenomaan varmistaa henkilökohtaisen avun ja avustajajärjestelmän tarkoituksen toteuttaminen. Korvaus henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvista kustannuksista ei ole vaikeavammaisen henkilön vapaasti käytettävissä mihinkään muuhun kuin avustajan palkan ja muiden avustajasta aiheutuvien kustannusten maksamiseen. Korvaus ei siis tule vaikeavammaisen henkilön omaisuudeksi eikä hänen hallintaansa siten kuin omaisuuden suojan kohteena oleva henkilön omistama ja hänen määräysvallassaan täysin oleva omaisuus.

Henkilökohtaisella avulla on läheinen yhteys perustuslain 19 § 1 momentissa tarkoitettuun välttämättömään huolenpitoon sekä muihin yksilön oikeuksia, kuten yhdenvertaisuutta, henkilökohtaista vapautta ja turvallisuutta sekä yksityisyyden suojaa koskeviin perusoikeuksiin. Ehdotetussa säännöksessä oleva avustajan henkilöä koskeva raja- us on tarpeellinen, jotta vaikeavammaisen henkilön välttämätön huolenpito sekä muut yksilön oikeudet tulevat lain tarkoituksen mukaisesti turvatuiksi. Näin ollen ehdotetun säännöksen ei voida katsoa olevan ristiriidassa perustuslain 15 §:n kanssa.

Edellä esitetyin perustein annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki**vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3 päivänä huhtikuuta 1987 annetun lain (380/1987) 4 §:n otsikko ja 1 momentti, 8 §:n 2 momentti sekä 9 §, sellaisina kuin niistä ovat 8 §:n 2 momentti laissa 1267/2006 ja 9 § osaksi laissa 101/1995, sekä

lisätään 3 §:ään uusi 2 momentti ja 8 §:ään uusi 3 momentti sekä lakiin uusi 3 a, 8 c ja 8 d § seuraavasti:

3 §

Vastuu palvelujen ja tukitoimien järjestämisestä

Tämän lain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestettäessä on otettava huomioon asiakkaan yksilöllinen avun tarve.

3 a §

Palvelutarpeen selvittäminen ja palvelusuunnitelma

Tämän lain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarpeen selvittäminen on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sen jälkeen, kun vammainen henkilö taikka hänen laillinen edustajansa tai omaisensa, muu henkilö tai viranomainen on ottanut yhteyttä sosiaalipalveluista vastaavaan kunnan viranomaiseen palvelujen saamiseksi.

Vammaisen henkilön tarvitsemien palvelujen ja tukitoimien selvittämiseksi on ilman aiheutonta viivytystä laadittava palvelusuunnitelma siten kuin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 7 §:ssä säädetään. Palvelusuunni-

telma on tarkistettava, jos vammaisen henkilön palveluntarpeessa tai olosuhteissa tapahtuu muutoksia sekä muutoinkin tarpeen mukaan.

Tämän lain mukaisia palveluja ja tukitoimia koskevat päätökset on tehtävä ilman aiheutonta viivytystä ja viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun vammainen henkilö tai hänen edustajansa on esittänyt palvelua tai tukitointa koskevan hakemuksen, jollei asian selvittäminen erityisestä syystä vaadi pitempää käsittelyaikaa.

4 §

Lain suhde muuhun lainsäädäntöön

Tämän lain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestetään, jos vammainen henkilö ei saa riittäviä ja hänelle sopivia palveluja tai tukitoimia muun lain nojalla. Kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977) 1 §:ssä tarkoitettulle henkilölle järjestetään kuitenkin hänen vammaisuutensa edellyttämiä palveluja ja tukitoimia ensisijaisesti tämän lain nojalla siltä osin kuin ne ovat hänen palveluntarpeeseensa nähden riittäviä ja sopivia sekä muutoinkin hänen etunsa mukaisia.

8 §

Vammaisille tarkoitetut palvelut

Kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle kohtuulliset kuljetuspalvelut niihin liittyvine saattajapalveluineen, tulkkipalvelut, päivätoimintaa, henkilökohtaista apua sekä palveluasuminen, jos henkilö vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista. Kunnalla ei kuitenkaan ole erityistä velvollisuutta palveluasumisen eikä henkilökohtaisen avun järjestämiseen, jos vaikeavammaisen henkilön riittävää huolenpitoa ei voida turvata avohuollon toimenpitein.

Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä kuntoutusohjauksen ja sopeutumisvalmennuksen sisällöstä sekä kuljetuspalvelujen ja palveluasumisen sisällöstä ja järjestämisestä.

8 c §

Henkilökohtainen apu

Henkilökohtaisella avulla tarkoitetaan tässä laissa vaikeavammaisen henkilön välttämättömää avustamista kotona ja kodin ulkopuolella:

- 1) päivittäisissä toimissa;
- 2) työssä ja opiskelussa;
- 3) harrastuksissa;
- 4) yhteiskunnallisessa osallistumisessa; tai
- 5) sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä.

Henkilökohtaisen avun tarkoitus on auttaa vaikeavammaista henkilöä toteuttamaan omia valintojaan 1 momentissa tarkoitettuja toimia suorittaessaan. Henkilökohtaisen avun järjestäminen edellyttää, että vaikeavammaisella henkilöllä on voimavaroja määritellä avun sisältö ja toteutustapa.

Henkilökohtaista apua järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään henkilöä, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden johdosta välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua suoriutuakseen 1 momentissa tarkoitetuista toiminnoista eikä avun tarve johdu pääasiassa ikääntymiseen

liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista.

Henkilökohtaista apua on järjestettävä päivittäisiä toimia, työtä ja opiskelua varten siinä laajuudessa kuin vaikeavammaisen henkilö sitä välttämättä tarvitsee.

Muita toimintoja varten henkilökohtaista apua on järjestettävä vähintään 30 tuntia kuu-kaudessa, jollei tätä pienempi tuntimäärä riitä turvaamaan vaikeavammaisen henkilön välttämätöntä avuntarvetta.

8 d §

Henkilökohtaisen avun järjestämistavat

Henkilökohtaisen avun järjestämistavoista päätettäessä ja henkilökohtaista apua järjestettäessä kunnan on otettava huomioon vaikeavammaisen henkilön oma mielipide ja toivomukset sekä palvelusuunnitelmassa määritelty yksilöllinen avun tarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan.

Kunta voi järjestää henkilökohtaista apua:

1) korvaamalla vaikeavammaiselle henkilölle henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvat kustannukset työnantajan maksettavaksi kuuluvine lakisääteisine maksuineen ja korvauksineen sekä muut kohtuulliset avustajasta aiheutuvat välttämättömät kulut;

2) antamalla vaikeavammaiselle henkilölle avustajapalveluiden hankkimista varten sosiaalihuoltolain 29 a §:ssä tarkoitettua palvelusetelin, jonka arvo on kohtuullinen; taikka

3) hankkimalla vaikeavammaiselle henkilölle avustajapalveluita julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta tai järjestämällä palvelun itse taikka sopimuksin yhdessä muun kunnan tai muiden kuntien kanssa.

Edellä 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettua tapauksessa vaikeavammaista henkilöä on tarvittaessa ohjattava ja autettava avustajan palkkaukseen liittyvissä asioissa.

Edellä 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettuna henkilökohtaisena avustajana ei voi toimia vaikeavammaisen henkilön omainen tai muu läheinen henkilö, ellei sitä erityisen painavasta syystä ole pidettävä vaikeavammaisen henkilön edun mukaisena.

9 §

Taloudelliset tukitoimet

Vammaiselle henkilölle korvataan hänen vammansa tai sairautensa edellyttämän tarpeen mukaisesti kokonaan tai osittain kustannukset, jotka hänelle aiheutuvat tämän lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarpeellisista tukitoimista sekä ylimääräiset kustannukset, jotka aiheutuvat vamman tai sairauden edellyttämän vaatetuksen ja erityisravinnon hankkimisesta. Päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavien välineiden, koneiden ja laitteiden hankkimisesta aiheutuneista kustannuksista korvataan puolet. Vakiomalliseen välineeseen, koneeseen tai laitteeseen tehdyt vamman edellyttämät välttämättömät muutostyöt korvataan kuitenkin kokonaan.

Kunnan on korvattava vaikeavammaiselle henkilölle asunnon muutostöistä sekä asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta hänelle aiheutuvat kohtuulliset kus-

tannukset, jos hän vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee näitä toimenpiteitä suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista. Kunnalla ei kuitenkaan ole erityistä velvollisuutta kustannusten korvaamiseen, jos vaikeavammaisen henkilön riittävää huolenpitoa ei voida turvata avohuollon toimenpitein.

Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä hyväksyttävistä kustannuksista sekä muista 1 ja 2 momentissa tarkoitettun korvauksen määräytymiseen vaikuttavista seikoista.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .

Sen estämättä, mitä 8 c §:n 4 momentissa säädetään, ennen 1 päivää tammikuuta 2011 vaikeavammaiselle henkilölle on järjestettävä henkilökohtaista apua vähintään 10 tuntia kuukaudessa.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

2.

Laki**sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 3 päivänä elokuuta 1992 annetun lain (734/1992) 4 §:n 5 kohta, sellaisena kuin se on laissa 1268/2006, seuraavasti:

4 §

Maksuttomat sosiaalipalvelut

Sosiaalipalveluista ovat maksuttomia:

5) vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/87) 8 §:n 1 momentissa tarkoitetut palvelut, 8 §:n 2 momentissa tarkoitetut tulkkipalvelut, päivätoiminta kuljetusta ja aterioita lukuun ottamatta, henkilökohtainen apu sekä palveluasumiseen liittyvät erityispalvelut ja 11 §:ssä tarkoitetut tutkimukset; palveluasu-

misen erityiskustannuksista sekä henkilökohtaisesta avusta voidaan kuitenkin periä maksu, jos henkilö saa niihin korvausta muun lain kuin vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain nojalla;

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuu-
 ta 20 .

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

Helsingissä 10 päivänä lokakuuta 2008

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Sosiaali- ja terveysministeri *Liisa Hyssälä*

*Liite
Rinnakkaistekstit*

1.

Laki

vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3 päivänä huhtikuuta 1987 annetun lain (380/1987) 4 §:n otsikko ja 1 momentti, 8 §:n 2 momentti sekä 9 §, sellaisina kuin niistä ovat 8 §:n 2 momentti laissa 1267/2006 ja 9 § osaksi laissa 101/1995, sekä

lisätään 3 §:ään uusi 2 momentti ja 8 §:ään uusi 3 momentti sekä lakiin uusi 3 a, 8 c ja 8 d § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

3 §

Vastuu palvelujen ja tukitoimien järjestämisestä

Ehdotus

3 §

Vastuu palvelujen ja tukitoimien järjestämisestä

Tämän lain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestettäessä on otettava huomioon asiakkaan yksilöllinen avun tarve.

3 a §

Palvelutarpeen selvittäminen ja palvelusuunnitelma

Tämän lain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarpeen selvittäminen on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sen jälkeen, kun vammaisen henkilö taikka hänen laillinen edustajansa tai omaisensa, muu henkilö tai viranomaisen on ottanut yhteyttä sosiaalipalveluista vastaavaan kunnan viranomaiseen palvelujen saamiseksi.

Vammaisen henkilön tarvitsemien palvelujen ja tukitoimien selvittämiseksi on ilman

aiheetonta viivytystä laadittava palvelusuunnitelma siten kuin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 7 §:ssä säädetään. Palvelusuunnitelma on tarkistettava, jos vammaisen henkilön palveluntarpeessa tai olosuhteissa tapahtuu muutoksia sekä muutoinkin tarpeen mukaan.

Tämän lain mukaisia palveluja ja tukitoimia koskevat päätökset on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun vammaisen henkilö tai hänen edustajansa on esittänyt palvelua tai tukitointa koskevan hakemuksen, jollei asian selvittäminen erityisestä syystä vaadi pitempää käsittelyaikaa.

4 §

Lain toissijaisuus

Tämän lain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestetään *silloin kun* vammaisen henkilö ei saa riittäviä ja hänelle sopivia palveluja tai etuuksia muun lain nojalla.

4 §

Lain suhde muuhun lainsäädäntöön

Tämän lain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestetään, *jos* vammaisen henkilö ei saa riittäviä ja hänelle sopivia palveluja tai tukitoimia muun lain nojalla. Kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977) 1 §:ssä tarkoitetulle henkilölle järjestetään kuitenkin hänen vammaisuutensa edellyttämiä palveluja ja tukitoimia ensisijaisesti tämän lain nojalla siltä osin kuin ne ovat hänen palveluntarpeeseensa nähden riittäviä ja sopivia sekä muutoinkin hänen etunsa mukaisia.

8 §

Vammaisille tarkoitetut palvelut

Kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle kohtuulliset kuljetuspalvelut niihin liittyvine saattajapalveluineen, tulkkipalvelut, päivätoimintaa sekä palveluasuminen, jos henkilö vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista. *Erityistä velvollisuutta palveluasumisen järjestämiseen ei kunnalla ole, jos henkilö on jatkuvan laitoshoidon tarpeessa.*

8 §

Vammaisille tarkoitetut palvelut

Kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle kohtuulliset kuljetuspalvelut niihin liittyvine saattajapalveluineen, tulkkipalvelut, päivätoimintaa, henkilökohtaista apua sekä palveluasuminen, jos henkilö vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista. *Kunnalla ei kuitenkaan ole erityistä velvollisuutta palveluasumisen eikä henkilökohtaisen*

avun järjestämiseen, jos vaikeavammaisen henkilön riittävää huolenpitoa ei voida turvata avohuollon toimenpitein.

Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä kuntoutusohjauksen ja sopeutumisvalmennuksen sisällöstä sekä kuljetuspalvelujen ja palveluasumisen sisällöstä ja järjestämisestä.

8 c §

Henkilökohtainen apu

Henkilökohtaisella avulla tarkoitetaan tässä laissa vaikeavammaisen henkilön välttämätöntä avustamista kotona ja kodin ulkopuolella:

- 1) päivittäisissä toimissa;
 - 2) työssä ja opiskelussa;
 - 3) harrastuksissa;
 - 4) yhteiskunnallisessa osallistumisessa;
- tai
- 5) sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä.

Henkilökohtaisen avun tarkoitus on auttaa vaikeavammaista henkilöä toteuttamaan omia valintojaan 1 momentissa tarkoitettuja toimia suorittaessaan. Henkilökohtaisen avun järjestäminen edellyttää, että vaikeavammaisella henkilöllä on voimavaroja määritellä avun sisältö ja toteutustapa.

Henkilökohtaista apua järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään henkilöä, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden johdosta välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua suoriutuakseen 1 momentissa tarkoitetuista toiminnoista eikä avun tarve johdu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista.

Henkilökohtaista apua on järjestettävä päivittäisiä toimia, työtä ja opiskelua varten siinä laajuudessa kuin vaikeavammaisen henkilö sitä välttämättä tarvitsee.

Muita toimintoja varten henkilökohtaista apua on järjestettävä vähintään 30 tuntia kuukaudessa, jollei tätä pienempi tuntimäärä riitä turvaamaan vaikeavammaisen henkilön välttämätöntä avuntarvetta.

8 d §

Henkilökohtaisen avun järjestämistavat

Henkilökohtaisen avun järjestämistavoista päätettäessä ja henkilökohtaista apua järjestettäessä kunnan on otettava huomioon vaikeavammaisen henkilön oma mielipide ja toivomukset sekä palvelusuunnitelmassa määritelty yksilöllinen avun tarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan.

Kunta voi järjestää henkilökohtaista apua:

1) korvaamalla vaikeavammaiselle henkilölle henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvat kustannukset työnantajan maksettavaksi kuuluvine lakisääteisine maksuineen ja korvauksineen sekä muut kohtuulliset avustajasta aiheutuvat välttämättömät kulut;

2) antamalla vaikeavammaiselle henkilölle avustajapalveluiden hankkimista varten sosiaalihuoltolain 29 a §:ssä tarkoitetun palvelusetelin, jonka arvo on kohtuullinen; taikka

3) hankkimalla vaikeavammaiselle henkilölle avustajapalveluita julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta tai järjestämällä palvelun itse taikka sopimuksin yhdessä muun kunnan tai muiden kuntien kanssa.

Edellä 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettussa tapauksessa vaikeavammaista henkilöä on tarvittaessa ohjattava ja autettava avustajan palkkaukseen liittyvissä asioissa.

Edellä 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettuna henkilökohtaisena avustajana ei voi toimia vaikeavammaisen henkilön omainen tai muu läheinen henkilö, ellei sitä erityisen painavasta syystä ole pidettävä vaikeavammaisen henkilön edun mukaisena.

9 §

Taloudelliset tukitoimet

Vammaiselle henkilölle korvataan hänen vammansa tai sairautensa edellyttämän tarpeen mukaisesti kokonaan tai osittain kustannukset, jotka hänelle aiheutuvat henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta ja

9 §

Taloudelliset tukitoimet

Vammaiselle henkilölle korvataan hänen vammansa tai sairautensa edellyttämän tarpeen mukaisesti kokonaan tai osittain kustannukset, jotka hänelle aiheutuvat tämän lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarpeelli-

Voimassa oleva laki

Ehdotus

muista tämän lain toteuttamiseksi tarpeellisista tukitoimista. *Vastaavasti korvataan* ylimääräiset kustannukset, jotka aiheutuvat vamman tai sairauden edellyttämän *tarpeellisen vaatetuksen* ja erityisravinnon hankkimisesta. Päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavien välineiden, koneiden ja laitteiden hankkimisesta *aiheutuvat kustannukset korvataan siten kuin asetuksella tarkemmin säädetään.*

Kunnan on korvattava vaikeavammaiselle henkilölle asunnon muutostöistä sekä asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta hänelle aiheutuvat kohtuulliset kustannukset, jos hän vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee näitä toimenpiteitä suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista *eikä hän ole jatkuvan laitoshuollon tarpeessa.*

sista tukitoimista *sekä* ylimääräiset kustannukset, jotka aiheutuvat vamman tai sairauden edellyttämän *vaatetuksen* ja erityisravinnon hankkimisesta. Päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavien välineiden, koneiden ja laitteiden hankkimisesta *aiheutuneista kustannuksista korvataan puolet. Vakiomalliseen välineeseen, koneeseen tai laitteeseen tehdyt vamman edellyttämät välttämättömät muutostyöt korvataan kuitenkin kokonaan.*

Kunnan on korvattava vaikeavammaiselle henkilölle asunnon muutostöistä sekä asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta hänelle aiheutuvat kohtuulliset kustannukset, jos hän vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee näitä toimenpiteitä suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista. *Kunnalla ei kuitenkaan ole erityistä velvollisuutta kustannusten korvaamiseen, jos vaikeavammaisen henkilön riittävää huolenpitoa ei voida turvata avohuollon toimenpitein.*

Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä hyväksyttävistä kustannuksista sekä muista 1 ja 2 momentissa tarkoitetun korvauksen määräytymiseen vaikuttavista seikoista.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Sen estämättä, mitä 8 c §:n 4 momentissa säädetään, ennen 1 päivää tammikuuta 2011 vaikeavammaiselle henkilölle on järjestettävä henkilökohtaista apua vähintään 10 tuntia kuukaudessa.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

2.

Laki**sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 3 päivänä elokuuta 1992 annetun lain (734/1992) 4 §:n 5 kohta, sellaisena kuin se on laissa 1268/2006, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

4 §

Maksuttomat sosiaalipalvelut

Sosiaalipalveluista ovat maksuttomia:

5) vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) 8 §:n 1 momentissa tarkoitetut palvelut, 8 §:n 2 momentissa tarkoitetut tulkkipalvelut, päivätoiminta kuljetusta ja aterioita lukuun ottamatta sekä palveluasumiseen liittyvät erityispalvelut ja 11 §:ssä tarkoitetut tutkimukset; palveluasumisen erityiskustannuksista voidaan kuitenkin periä maksu silloin, kun henkilö saa niihin korvausta muun lain kuin vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain nojalla;

Ehdotus

4 §

Maksuttomat sosiaalipalvelut

Sosiaalipalveluista ovat maksuttomia:

5) vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/87) 8 §:n 1 momentissa tarkoitetut palvelut, 8 §:n 2 momentissa tarkoitetut tulkkipalvelut, päivätoiminta kuljetusta ja aterioita lukuun ottamatta, *henkilökohtainen apu* sekä palveluasumiseen liittyvät erityispalvelut ja 11 §:ssä tarkoitetut tutkimukset; palveluasumisen erityiskustannuksista *sekä henkilökohtaisesta avusta* voidaan kuitenkin periä maksu, jos henkilö saa niihin korvausta muun lain kuin vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain nojalla;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.